

**Міністерство внутрішніх справ України
Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра українознавства
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін
факультету № 6**

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ

**«ІВАН ФРАНКО
В КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ»**
(ДО 160-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТА 100-РІЧЧЯ ІЗ ДНЯ СМЕРТІ)

27 травня 2016 р.

Харків – 2016

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова – перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ **Головко Олександр Миколайович**

Заступники голови:

– завідувач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ **Чорний Ігор Віталійович**

– завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ **Греченко Володимир Анатолійович**

Секретар – доцент кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ **Перцева Вікторія Анатоліївна**

Члени оргкомітету:

– начальник навчально-методичного відділу підполковник поліції Рязанцева Ірина Миколаївна;

– начальник відділу організації наукової роботи підполковник поліції Мірошниченко Оксана Станіславівна;

– начальник інформаційно-технічного відділу підполковник поліції Полховський Олександр Миколайович;

– начальник відділу зв'язків з громадськістю Щербакова Ірина Василівна;

– директор загальної бібліотеки Процьких Тамара Олексіївна

Круглий стіл
проводиться відповідно до Програми військово-патріотичного
виховання молоді на 2015-2017 роки,
Постанови Верховної Ради України від 2 лютого 2016 року
№ 971-VIII «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2016
році» та листа Міністерства освіти і науки України від
28.03.2016 року № 1/9-153 «Про відзначення пам'ятних дат і
ювілеїв у 2016 році»

Місце проведення:
Харківський національний університет внутрішніх справ
просп. Льва Ландау, 27
лекційний зал **№ 5/3**

14 год. 30 хв. – початок роботи круглого столу

Регламент виступів:
Доповіді – до 10 хвилин
Дебати за виступом – до 7 хвилин

Робоча мова:
українська, англійська, російська

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ КРУГЛОГО СТОЛУ

ВІДКРИТТЯ КРУГЛОГО СТОЛУ

УДК 94 (477) «09/11»

ІВАН ФРАНКО ЯК ІСТОРИК КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Греченко Володимир Анатолійович, *завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор*

Серед глибин та перлин багатогранної творчості І. Я. Франка важливе місце займають його роботи, присвячені історії України – Русі, зокрема історії Київської Русі. Про формування східнослов'янської держави він писав у своїй роботі «Повний образ історії України-Русі. Критичні уваги до історичних праць проф. М. Грушевського», опублікованій у збірнику «Причинки до історії України-Русі» (частина перша), що вийшла друком 1912 р. Початки державної організації східних слов'ян навколо Києва Іван Франко відносив до VII ст., а «перші сліди самостійних державних організацій» на Русі - до першої половини IX ст., тобто ще до легендарного заклику Рюрика. Таким чином, дослідник вважав, що виникнення держави у східних слов'ян пов'язане з поступовим, але стійким формуванням державотворчих традицій (антське, склавинське, полянське об'єднання) і є наслідком, перш за все внутрішніх чинників.

Іван Франко висловив і свою думку щодо походження терміну «Русь». Він підтримував ту точку зору, що ця назва держави не була «імпортованим варязьким прозвищем, але місцевим виплодом південно-руської, спеціально полянської, київської державної організації». Як відомо, з VIII ст. іноземні джерела починають вживати для позначення племен полян та сіверян назву «Русь». Походження цього терміна до кінця не з'ясовано, але головних теорій дві: 1) варязька теорія вважає, що ця назва походить від шведського (норманського, варязького) племені, яке прийшло на східнослов'янську територію; 2) теорія місцевого походження цього терміна. Це знаходить підтвердження в топоніміці України (назвах місцевостей і річок). Тому точка зору Івана Франка знаходиться цілком у руслі сучасних поглядів.

Вчений висловлював також і деякі цікаві гіпотези щодо діяльності перших київських князів. Він, зокрема стверджував, що Кий ходив походом на Візантію через Болгарію. Як відомо, Нестор - літописець у «Повісті временних літ» дійсно вказує на те, що Кий

ходив до Царгорода (Константинополя) і «ходив він до царя (імператора) - не знаємо лише, до якого саме, зате знаємо тільки, що велику честь мав він (Кий), як кажуть, від того царя, за якого він приходив (до Царгорода). Коли ж він (Кий) повертався, прийшов він на Дунай і вподобав місце, і збудував невелике місто, й хотів отаборитися в ньому з своїм родом, але не дозволили йому цього люди, що жили поблизу. Так і понині називають подунайські жителі те городище – Київець». Таким чином, можна уточнити, що Кий повертався з Константинополя через Болгарію і це не обов'язково міг бути військовий похід. Висловлюючись по-сучасному, Нестор виклав епізод з біографії вождя і полководця полянського союзу племен, що зважився зав'язати перетрактації з самим імператором Візантії, а потім здійснив сміливу спробу закріпитися в збудованій ним фортеці на Дунаї - в ті часи північному кордоні імперії. Певно, це не сподобалось візантійському урядові, й він підбурих якісь племена Подунав'я проти київського володаря, що вийшов було з-під імперського впливу.

У роботі «Южнорусская литература», написаній до енциклопедичного словника (1904) дослідник дав розгорнуту сутнісну характеристику періоду Київської Русі, відзначаючи, що характерними рисами цієї епохи було виникнення державної організації на чолі з князем, дружиною, вічами вільних громадян, з концентрацією політичного і духовного життя в містах, з військовими походами за море і в степи. В іншій праці – «Що таке поступ?» (1903) він підкреслював, що Русь «грозила Царгородові, простягала руку по Болгарію, мала зносини з німцями, приймала в Києві французькі посольства і віддавала свою князівну за французького короля». Соціально-економічні відносини Київської Русі І.Франко характеризував як феодальні. Дійсно, домінуючою тенденцією в соціально-економічних процесах був розвиток феодально-кріпосницьких відносин – зростання феодального землеволодіння і феодальної залежності селян. При феодализмі земля, яка знаходилась у її власників, була основним засобом виробництва. Власність на неї створювала економічний базис для отримання феодалами земельної ренти від залежних селян. За користування землею селянин повинен був певний час працювати у господарстві феодала або віддавати йому частину продуктів, вироблених у власному господарстві, чи сплатити грошовий податок. Велику роль у цьому відігравав позаекономічний примус, оскільки феодал мав над населенням фактично необмежену владу. У структурі суспільства Іван Якович виділяв дві основні групи – бояр і смердів. Уточнюючи це питання, слід відзначити, що за сучасними поглядами суспільство Київської Русі поділялося на три основні групи: вільні люди, напіввільні, невільні. До верхівки вільних

людей належали бояри, купці (які поділялися на власне купців – тих, хто торгує, і гостей, – тих хто вів закордонну торгівлю). Миська еліта називалася «старці градські», «нарочиті мужі». З прийняттям християнства з'явилася така соціальна верства як духівництво. Основну групу вільних складали так звані «люди» або «чернь». Нижчу групу вільного населення становили селяни – смерди. Разом з сім'єю смерд господарював на своїй земельній ділянці, яку надавав йому князь за виконання певних служб і сплату данини. Смерди відбували військову повинність з власною зброєю та кіньми. До напіввільних людей належали закупи – селяни, що були в залежності від того, хто дав їм «купу» – позичку. Вони тимчасово втратили волю, але могли знову її здобути. Рядовичі – селяни, які уклали з феодалом «ряд» – договір на виконання певних робіт. Ще одна особлива соціальна верства – ізгої – люди, які вибули з тієї групи, до якої належали, але не вступили до іншої. Невільні люди називалися челяддю або холопами. Іван Франко помилково вважав смердів військовополоненими (робота «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині» (1898), на що звертали увагу ще радянські українські історики (І.О. Гуржій, 1956 р.). У цій же роботі Іван Якович відзначає кількісне зростання залежного населення у Київській Русі та підкреслює спільність цього явища з тим, що відбувалося в той же час у країнах Західної Європи. Таким чином, він чітко поставив питання про загальність і типовість тенденцій феодального розвитку на Русі та в західноєвропейських державах того часу.

У творах І. Франка знайшлося місце і характеристиці князя Святослава. У вірші «Святослав» (1876) поет змальовує останній бій князя з печенігами:

Кровава і люта була там борба,
І падали трупи в покій мов трава;
І кровця лилася ріко-рікою;
Заледве де сотий уйшов з того бою.

Разом з тим, у розділі «Дещо про хозар» у вже згаданому збірнику «Причинки до історії України-Русі» вчений припускав, що Святослав не розгромив Хозарського каганату і його походи не призвели до суттєвих змін у «державному порядку» цього народу. Сучасна історіографія притримується іншої думки і вище оцінює значення хозарських походів Святослава.

Високу оцінку І. Франко давав добі правління Володимира Великого. Він вважав, що за часів правління Володимира Великого Київська Русь «дійшла до вершини свого розвитку і з кінцем його панування почала хилитися до упадку» (робота «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.» (1910). Значну увагу він приділив історії Галицько-Волинської держави. Найвизначнішими

його князями він вважав Ярослава Осмомисла, Романа Мстиславовича, Данила Романовича, Лева Даниловича. Проте він помилково вважав останнього засновником міста Львова.

Таким чином, можна відзначити, що спектр досліджень І. Франка щодо історії Київської Русі є багатоаспектним та ґрунтовним. В його роботах відзначається чимало цікавих ідей та суджень, не усі з яких пройшли перевірку часом. Але треба враховувати, що з часу їх написання пройшло більше 100 років і історична наука за цей час не стояла на місці. Нашим завданням і новизною роботи було висвітлення внеску І. Франка в розробку історії одного з найважливіших періодів історії України – доби Київської Русі.

Одержано 15.04.2016

УДК 821.161.2+821.161.1

ОБРАЗ МОЙСЕЯ В РЕЦЕПЦІЇ

ВІРИ КРИЖАНІВСЬКОЇ-РОЧЕСТЕР ТА ІВАНА ФРАНКА

Чорний Ігор Віталійович, *завідувач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор філологічних наук, професор*

Велична постать біблійного пророка Мойсея, який вивів з єгипетського полону єврейський народ, згуртувавши його вірою в єдиного Бога, неодноразово привертав до себе увагу діячів світової літератури та мистецтва. Не дивно, що до цього образу митці звертаються й на зламі ХХ-XXI століть, коли напередодні світової війни відбувається глибока духовна криза, яка набула глобального масштабу. Гостро постають проблеми стосунків між вождем та масою, самовизначення націй, ролі особистості в історії тощо. Історія Мойсея надавала письменникам можливість висловитися з цих питань, пов'язавши біблійний сюжет з сучасністю. Майже одночасно в російській та українській літературі з'являються твори, де головним героєм стає давньоєврейський пророк: роман російської письменниці Віри Іванівни Крижанівської-Рочестер «Залізний канцлер Давнього Єгипту» (1888) та поема українського митця Івана Яковича Франка «Мойсей» (1905). Якщо порівняти ці твори, то стає зрозумілим, що автори кожного з них керувалися різними ідеями, ставлячи собі досить розбіжні надзавдання.

Насамперед слід зауважити, що обидва автори відбирають для зображення різні епізоди з життя героя. В.І. Крижанівська-Рочестер показує майже все Мойсееве життя, зосередившись проте на першій його половині: народження, виховання, втеча з Єгипту й повернення до нього, боротьба з фараоном і, нарешті сам вихід євреїв з єгипетського полону. І.Я. Франко зображає фактично останній день

життя пророка, лише побіжно згадуючи про дитинство Мойсея, першу звістку до нього від Ієгови (епізод з палаючим кущем), деякі обставини тривалих блукань народу Ізраїльського пустелею. Для російської письменниці більш важливим є відбиття давньоєгипетської, аніж біблійної історії, реконструкція побуту, культури, релігійних уявлень саме єгиптян, а не іудеїв. Франко ж спирається переважно на старозавітну історію, проводячи певні паралелі між долею єврейського й українського народів.

Мойсей в зображенні Крижанівської-Рочестер є уособленням багатьох вад, з яких найголовніша – безмежне властолюбство. Не зробивши вдалої кар'єри при дворі фараона, він мріє заснувати власну державу, де матиме величезну владу над тілами й душами свого народу. Дух, з яким спілкується Мойсей і який надихає його на боротьбу з фараоном Мернефта, відрізняється небувалою кровожерністю й злобою. Письменниця натякає, що пророк насправді мав зносини з якоюсь демонічною істотою, а не Творцем світу. Аналогічний мотив присутній і у поемі Франка, коли демон пустелі Азазель спокушає пророка, являючись йому то у власній подобі, то в подобі матері Мойсея. Проте поява справжнього грізного й всемогутнього Ієгови відновлює порядок речей.

Одержано 27.04.2016

УДК 316.74: 821.161.2

IVAN FRANKO'S ROLE IN CURRENT UKRAINIAN FIELD OF BELLES-LETTERS

Oleksandr V. Tiaglo, *Doctor of Philosophy, Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs*

Tetyana S. Voropay, *Doctor of Philosophy, Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs*

Kateryna O. Tiahlo, *PhD in Sociology, Head of Department of Sociological Research at the Culture of Leadership Research Laboratory, Borys Grinchenko Kyiv University*

There are two main tendencies in current Ukrainian field of belles-letters: the first one is pro-European and relates to globalization trends, the second – focuses on ethnic-national authenticity. While there is nothing vagueness about authenticity, the «European vector» seems quite ambivalent. Different regions of the country have diverse understanding of what «Europe» and «way to Europe» is, and the regional subfields of belles-letters reflect this. We will try to explicate the diversity and discuss it in brief.

In Western Ukrainian, «a way to Europe» is frequently imagined as coming back to «old good» Austria-Hungary, to «mommy Austria» (до

«мамуні Австрії») with its culture of the spire imperial buildings, smart Viennese armchairs, and miniature coffee cups. The current European-Ukrainian (or, perhaps, Austrian-Ukrainian) literary canon is constructed by means of this imagined return and revival of the interrupted by the Soviet epoch traditions (see, for instance, Yuri Andrukhovych's «Disorientation on Location: The Ship Diary»; literary works of Yuri Vinnichuk, Oksana Zabuzhko; from the younger group of writers – Natalka Snyadanko, Iren Carpa). Instead of this, in the Eastern, Southern and partially Central regions different tendency is observed. There are literary movements with some «European orientation» as well. They are, possibly, even stronger than in the West, which is geographically nearer to Europe, but their cultural base and manifestations are quite different. Russian belles-letters traditionally has been representing and practically still represents the higher «European» or «world» standard here. Respectively, it determines the literary canon which is implemented by Russian language, well-known in the world of «high culture». Ukrainian language remains for the «folklore» or «local writings», that is, in the Pascale Casanova's terms, for «small national literature».

In our opinion, there are deep historic and literature roots of these pro-European movements in current Ukrainian field of belles-letters. To argue this idea we will mention, for instance, some results of the mass all-Ukrainian poll completed in 2013. There were found the next readers-respondents' answers to the closed question: «Which Ukrainian poets and prose writers do you know?»

All over the country the first places occupy authors that personify Ukrainian people, culture, and literature all over the world traditionally: Taras Shevchenko (1814-1861) – 97,7%, Lesya Ukrainka (1871-1913) – 90%, Ivan Franko (1856-1916) – 84,3%. In addition, well-known authors were: Nikolai Gogol (1809-1852) – 82,5%, Mykhailo Kotsyubynski (1864-1913) – 70,2%, Panas Mirnyi (1849-1920) – 67,1%, Oles Gonchar (1918-1995) – 56,9%, Pavlo Zagrebelnyi (1924-2009) – 53,4%. So, among the quartet of leaders it is possible to identify authors which present both the Austrian-Ukrainian tradition (Ivan Franko), and the Russian-Ukrainian tradition (Nikolai Gogol). At the same time, it is worth to point out that Franko was recognized in the Russian Empire definitely: for instance, due to excellent philological studies he has been elected an Honorary Doctor of the Kharkiv University in 1906.

The data about the reader audience's general awareness show few important facts. An author whose works are not in Ukrainian but devoted to Ukraine, grasp Ukrainians' current life or history in a credible manner might be acknowledged as the Ukrainian writer. Really, all over Ukraine Nikolai Gogol goes right after the «trio of leaders». This demonstrates deep rooting of the Russian-language writing tradition in the Ukrainian field of

belles-letters in whole and in the Southern and Eastern regions especially. Russian-language Ukrainian authors as well as Russian-language Ukrainian literary canon are not excluded: this idea still lives in mind of regular Ukrainians, for instance, due to secondary school education. At the same time, the Austrian-Ukrainian tradition personalized by Ivan Franko has evident historical roots and today influence as well. Along with Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka and Nicolai Gogol, this author plays significant role in current Ukrainian belles-letters and social-political thought.

Therefore, there are few different but equally actual ways to Europe, European culture for us nowadays. And it will be wise to use these ways not in conflicting but in well balanced constructive manner with natural accent on our own authenticity.

Одержано 05.04.2016

ДОПОВІДІ

141.7«18/19»(477)

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ПОЗИЦІЯ І. Я. ФРАНКА

Сошніков Андрій Олександрович, *професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор*

Видатний український мислитель, письменник, вчений і політичний діяч Іван Якович Франко (1856-1916) формує свою філософську позицію у межах натуралістично-позитивістської і соціалістичної концепцій. Він, насамперед, раціоналіст і скептично ставиться до мислителів ірраціоналістичного спрямування (Шопенгауера, Ніцше), віддаючи перевагу таким мислителям, як Конт, Спенсер, Дарвін, Бокль.

Соціалістичні переконання Франка базуються на загальнолюдських, а не на класових цінностях. Майбутній соціалістичний лад представлявся Франкові як вільна федерація громад, в яких реалізується принцип найширшого самоуправління. Держава не може мати місця в соціалістичному суспільстві, оскільки її існування неодмінно має відродити нерівність і призвести до всевладдя керманічів. Шлях до соціалізму – «народне відродження», засобами якого мають бути культурницька робота, спрямована на підвищення національної самосвідомості народу та широка освітянська робота, що передбачає плекання мови, письменництва, народної освіти

Соціалістичні погляди І. Франка базувалися, головним чином, на етичному підґрунті. І. Франко визначає народ як неповторний й самосвідомий суб'єкт історичного процесу, як явище духовно цілісне і єдине вказує, що на «історичний розвій» народу накладається «природна форма» (географічне положення, раса, мова тощо) і «культурний, отже, набутий зміст». Етнос, раса – це тіло, матерія, форма, що, тільки запліднившись духом «культурним, отже, набутим змістом», спроможна «скластись» на для-себе-сущу-націю. А для виконання такої місії дух – отой «вічний революціонер», що «тіло рве до бою», – мусить відзначатись здатністю людини чи певної групи людей підпорядковувати своє життя й діяльність досягненню ідеальних цілей, часто нехтуючи задоволенням реальних життєвих потреб. Кожна нація має свої специфічні риси, самобутню культуру, звичаї, іншими словами, те, що в сучасній науці називається генокодом и генотипом. Людина, родина, рід у своїх національних «обрамленнях» (зі своїми неповторними архетипами, психікою, предками, віруваннями, традиціями, історією, культурою) – ось «першооснова» нації, а не знаряддя праці, класи і прошарки між ними. Не фатум економічного поступу, а саме суб'єктивний чинник виступає вирішальним, творчим, змістовним при якісному переродженні інертної, в-собі-сущої етнічної маси в самостійний і самодіяльний національний організм.

Ідеал національної самостійності як культурної, так і політичної лежить, на думку І. Франка, «з нашої теперішньої перспективи, поза межами можливого», але «тисячні стежки, які ведуть до його осущення, лежать просто-таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомості того ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи, може, звернемо на зовсім інші стежки». І. Франко звертав увагу на необхідність «витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного і політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй... Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів». Він закликав українську молодь: «Виробляйте себе на серйозних, свідомих і статочних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявити ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею. Таких мужів потребує кожна нація і кожна історична доба, а вдвоє сильніше їх буде потребувати велика історична доба, коли всій нашій Україні перший раз у її історичному житті всміхнеться хоч трохи повна горожанська і політична свобода».

Служінню своєму народові присвятив І. Франко, щоб піднести в ньому жадобу світла, правди і справедливості, знайти шлях до них.

З цього погляду захищав самостійність української культури, мови, свободу і суверенітету України в колі всіх вільних народів.

Одержано 05.04.2016

УДК 130.121

ІВАН ФРАНКО И ГУСТАВ ЛЕБОН: ДВА ФІЛОСОФСЬКИХ ПІДХОДИ ДО ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СОЦІАЛІЗМУ

Шаповал Володимир Миколайович, *професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх, доктор філософських наук, професор*

Іван Франко відомий, перш за все, як прозаїк, поет та публіцист, що зробив значний внесок у розвиток української класичної літератури. Однак серед його творчих надбань чимало філософських праць, де присутні не тільки теоретичні проблеми, але й досліджуються філософські аспекти соціально-політичного, економічного і культурного життя.

Аналізуючи філософські погляди І. Я. Франка, можна напевне сказати, що він належить до тих представників української інтелігенції, які були прибічниками філософії марксизму, причому, – того, який представлено ортодоксальною, енгельсівською формою. Будучи талановитим поетом, тобто людиною вкрай чутливо сприймаючою будь які прояви соціальної несправедливості, І. Я. Франко з великим боєм відзначав, що прості люди міст і сіл України ведуть найжалюгідніше існування і за існуючих суспільних умов мають дуже мало шансів для того, щоб вийти з злиднів, домогтись гідного життя. Критика існуючого суспільного ладу, який І. Я. Франко, у повній відповідності з марксизмом, називає капіталістичним, вела його до висновків, що наявний суспільний устрій є ворожим людині, яка живе чесною працею, і потребує заміни на більш прогресивний, а саме, – на соціалізм.

І. Я. Франко підтримував думку про необхідність і неминучість переходу до соціалізму, де не буде приватної власності і експлуатації людини людиною, а основним принципом життя стане колективізм і братерська дружба. Коли мова заходить про те, як він уявляв собі соціалістичне майбутнє, то тут також має місце багато збігів з тим, як це зображено у роботах К. Маркса і Ф. Енгельса. Оцінка І. Я. Франком соціалістичного майбутнього в цілому була абсолютно оптимістичною. Разом з тим, марксистські погляди І. Я. Франка мали певні відмінності. Український мислитель наголошував на тому, що не тільки пролетаріат, а всі трудові верстви населення повинні прийняти участь у революції і наступній перебудові суспільних відносин. Крім того, революційний перехід від капіталізму до соціалізму не

обов'язково має бути пов'язаним з насильницькими діями, можлива мирна передача влади від буржуазії до трудового народу. Але ці нюанси не можуть заперечити головних інтенцій філософських поглядів І. Я. Франка щодо теорії та практики соціалізму, які повністю лежать у руслі класичного марксизму.

Проблеми теорії та практики соціалізму хвилювали багатьох філософів та мислителів кінця XIX – початку XX ст. Ця політична доктрина володіла умами значної частини європейських (і не тільки європейських) інтелектуалів. Соціалізм був однією з найвпливовіших політичних течій, оскільки його непримиренність та радикалізм щодо існуючих соціальних порядків вбачались серйозною альтернативою тим течіям, які у той або інший спосіб захищали капіталістичну дійсність. Така позиція багатьох приваблювала. Але були й такі мислителі, які дивились трохи далі, і за зовнішньо красивими соціалістичними гаслами бачили чимало небезпек, передбачали, що практичне застосування принципів соціалізму з великою вірогідністю призведе до значних людських жертв та деградації загальнолюдського співіснування. Одним з тих, хто чималу увагу приділили аналізу теорії та практики соціалізму, був французький мислитель Густав Лебон. Позиція цього дослідника мала два витоки: по-перше, він досліджував психологію великих мас людей, що з'явилися у містах за капіталістичного ладу, психологію натовпу; по-друге, спирався на наявний досвід практичного запровадження окремих соціалістичних порядків у різні історичні епохи, зокрема, у часи Паризької комуни. Результатом його досліджень стали наступні висновки.

Г. Лебон був переконаний, що більша частина соціалістичної теорії суперечить законам, що керують сучасним світом, і впровадження цих теорій кинуло б світ у суцільне варварство. Оскільки так, сучасна цивілізація всіма можливими засобами повинна опиратись спробам запровадження соціалізму. Сьогодні, з вершини пережитого нами радянського соціалістичного досвіду, думки Лебона стосовно того, яке майбутнє чекає країну, де соціалісти прийдуть до влади, викликають подив своєю прозорливістю. Майже повністю знайшли підтвердження прогнози, що майже повна відсутність свободи, рабство простого народу, загальне зубожіння та цезаризм – ось неминучі наслідки запровадження соціалізму.

Співставлення поглядів двох розглядуваних мислителів, які жили майже одночасно і належали до інтелектуальної еліти свого народу, показує, що ці погляди серйозно відрізняються. Причина цього, на наш погляд, полягає у тому, що вони виходили з різних джерел: якщо І. Я. Франко більше відштовхувався від теорії, та наполягав на тому, як повинно бути, то Г. Лебон йшов від практики, реальних економічних та суспільно-політичних обставин та реальної

психології тогочасної людини. Таке співставлення є повчальним ще з того боку, що примара соціалізму нікуди не зникла. Ще й до сьогодні вона приваблює багатьох людей ілюзією простих рішень вкрай складних суспільних питань. Ще й сьогодні є такі країни, де соціалістичні експерименти над людьми тривають. Одне з ключових протиріч соціалізму полягає у тому, що проголошуючи у теорії, що народ є суб'єктом історії, на практиці лідери соціалістичних рухів ставились до цього народу як до об'єкту, який треба використовувати для якихось вищих цілей. Квінтесенція соціалістичних проектів – «ощасливити» майбутні покоління за рахунок тих людей, що живуть сьогодні, причому, тим способом, який знають тільки лідери. Якщо народ проти примусового щастя, до якого веде керуюча верхівка, то це тому, що люди нібито не розумів своїх дійсних потреб, і треба «заганяти нерозуміючих у щастя» силою. Психологічні аспекти перебудови суспільства соціалістичні реформатори якщо і враховували, то тільки для того, щоб якнайкраще маніпулювати свідомістю людей, направляючи їх у потрібне владі русло.

Соціалістичні експерименти у більшості країн, де вони мали місце, зазнали поразки. Практика підтвердила, що не можна намагатись некритично переносити теорію, що виникла на певному національному та історичному ґрунті, на іншій соціальні умови, тим більше, будувати суспільство «всезагального блага» насильницькими методами. Проте головним уроком історії застається те, що історія нікого нічому не вчить і нові покоління знов і знов роблять ті ж самі помилки, що їх попередники. Здається, що як для окремої людини, так і для великих спільнот загальним є правило, що треба пройти всі хибні стежки, зробити всі можливі помилки, і тобі, вірогідно, кількість перейде у якість, суспільне життя вийде на вірний шлях.

Сучасна українська дійсність не перестає дивувати у тому сенсі, що тут відбуваються вкрай суперечливі речі. В одному човні мандрують шанування минулого, гордість за великих предків (зокрема, І. Я. Франка), приписування їм значних досягнень, оцінка їх дій як таких, що мають всесвітньо-історичне значення, з одного боку, та хаос у розумінні вітчизняної історії, у моральній, правовій та політичній свідомості, . Відсутнє цілісне об'єктивне розуміння того, що відбувається, вкрай туманні уявлення про те, яке потрібно будувати майбутнє. Про стратегічне мислення тих, хто мав би бути політичною елітою, годі й казати. Кожен намагається жити за принципом: на першому місці – мої особисті інтереси, а загальним нехай опікується держава чи світ. Що це таке, як не рецидиви патерналістського, вузько-утилітарного мислення, що ми винесли з нашого соціалістичного минулого, і не можемо перевершити аж до сьогодні.

Вищезначене дозволяє зробити наступний висновок. Не все у нашому минулому заслугоує сліпого поклоніння та бездумних оплесків. Навіть такі люди, як І. Я. Франко, що складають дорогоцінний скарб української культури, не полишені вад та помилок світоглядного характеру, обумовлених рамками конкретних соціально-політичних умов, у яких зростали. Більш широкий, філософський погляд на речі, аналіз витоків та сутності явища, допомагає з'ясувати глибинні засади та сутність аналізованих явищ, достовірно складати прогнози на майбутнє.

Одержано 27.04.2016

УДК 811.161

ВПЛИВ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ ТА МОВНОЇ ПРАКТИКИ ІВАНА ФРАНКА НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ

Василенко Валентина Анатоліївна, професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

Проблема ролі особистості у створенні основ літературної мови є дуже складною і багатогранною. Про роль Івана Франка в розвитку наукового і публіцистичного стилів української літературної мови писали багато вчених. Серед них: Ф. Жилко, Н. Корнієнко, М. Леонова, А. Новоставська, Т. Панько, І. Петличний, Е. Регушевський, А. Сербенська, М. Тростогон.

Розвиток наукового і публіцистичного стилів української мови перш за все пов'язаний із формуванням української наукової термінології, активне становлення якої відбувалося в 60-х роках XIX ст. У цей період виникло два протилежні напрямки в баченні теоретичних і практичних питань розвитку української термінології. Перший напрямок, очолюваний П. Кулішем, направив розвиток української термінології в бік архаїзації, а другий - на пуристичний шлях штучних новоутворень, навіть у тих випадках, коли в українській мові були вже усталені інтернаціональні терміни. П. Куліш вказував на дві причини, що спонукали до архаїзації термінів: 1) спроби не вводити в мову невластивих їй слів, 2) прагнення не вигадувати нових термінів замість тих, які вже колись використовувалися українцями.

Іван Франко різко виступав проти ненаукових установок М. Левченко (заперечував використання міжнародних термінів, які були запозиченнями переважно з грецької та латинської мов, і підтримував термінологію «в дусі народної мови») і П. Єфименко (заявляв, «що при складанні малоросійської термінології потрібно мати на увазі два головних правила: 1) щоб кожен термін був утворений від такого слова, яке існує в рідній мові, 2) щоб закінчення термінів

відповідали формам нашої мови»). Він критикував також введення І. Верхрадским надуманих і вузько діалектичних термінів. Ненаукові пуристичні установки в галузі термінології здійснював В. Левицький (термінологізував загальноживані слова), Є. Тимченко (штучними новоутвореннями переводить всі інтернаціональні терміни), П. Житецький (з упередженістю виступає проти міжнародної термінології і зводить можливість української мови), І. Огієнко (виступав категорично проти іноземних слів, кожен термін повинен бути проведений із такого кореня, який існує в живій українській мові). Максимальної точності викладу думки і відсутності будь-яких побічних асоціацій, які так шкодять науковій роботі, можна досягти тільки тоді, коли автор наукового твору буде стежити за стрункістю своєї мови, за послідовністю викладу, користуватися усталеними термінами. Терміни повинні бути емоційно нейтральними і моносемантичними. Обов'язковість таких особливостей терміна у своїх працях постійно підкреслюють Л. А. Булаховський, А. А. Реформатський, Р. А. Будагов, Г. О. Винокур.

Іван Франко не тільки розумів і підтримував такі специфічні ознаки терміна, як моносемантичність і відсутність експресивності, але й указував шляхи їх досягнення. зокрема використання для термінів слів іншомовного походження.

Складність у створенні і вживанні термінології І. Франко вбачав у тому, що вчений у своєму висловлюванні повинен користуватися звичайним, історично сформованим мовою і піклуватися про максимальну точність і однозначність терміна. Для Франка-вченого основним критерієм терміна є його зручність, придатність до функціонування, а до терміносистемі він підходив як до контрольованої групи лексики в системі мови.

Про вагомий внесок Івана Франка в розвиток наукового стилю свідчить його прагнення до прийнятої в більшості літературних мов світу міжнародної термінології, з її чистотою і конкретністю, точністю вживання терміна в тексті.

Іван Франко засуджував антинаукові, пуристичні тенденції у становленні наукової мови і вважав їх виявом нерозуміння вільного розвитку мови. Він розумів, що нерозробленість української наукової мови, відмова від міжнародної термінології серйозно шкодять справі культурних і наукових відносин з іншими народами, гальмують розвиток нації, її культури і науки, ведуть до замикання в національній шкаралупі.

У становленні української термінології пріоритетним повинно було бути використання питомої лексики, яка все одно еволюціонувала за рахунок новоутворень (із використанням відомих коренів і словотворчих афіксів) і різних лексичних запозичень.

На думку І. Франка, «вплив однієї мови на іншу - це не тільки зовнішній фактор, адже він пов'язаний із внутрішнім станом мови-рецептора, який вибирає те, що відповідає його структурі і функціональному регулюванню національних та міжнародних елементів з орієнтацією на власну мовну основу».

Отже, термінологічна система кожної мови є національною, так як терміни міжнародного характеру, які в ній існують, асимілюються відповідно до структури національної мови. Через всю критичну спадщину І. Франка проходить метод функціонального аналізу термінів, який вимагає однозначного його розуміння. Зафіксований і осмислений термін, на думку вченого, повинен відповідати практичним потребам народу. Він засуджує маніпуляції термінами, їх виправлення і довільне застосування, оскільки таке довільне вживання і поділ не можуть бути об'єктивно обґрунтовані.

В історії формування української термінології, крім закономірної еволюції, важливим фактором Іван Франко вважав творчість індивідів зі своїм світоглядом, які постійно направляли його в русло всеукраїнської єдності і європейської цивілізації. Саме вчені і громадські діячі, на думку Івана Франка, своїм науковим потенціалом піднімають інтелектуальний рівень цілих мас народу.

До Івана Франка намагалися ввести і затвердити науковий і публіцистичний стилі П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка, але основоположником цих стилів по праву вважають Івана Франка. Розглянуті науково-економічні праці І. Франка свідчать про вдале і органічне поєднання народно-розмовної мови і літературної мови того часу.

З вищесказаного видно, що Іван Франко дотримувався погляду, що українська літературна мова повинна створюватися з усіх діалектів, без будь-якого насильства, сварки і бійки. Історично склалося так, що основою української літературної мови став наддніпрянський діалект, а всі інші говірки живлять його. Саме цей факт зіграв важливу роль в становленні стилістичних норм української мови, зокрема мови науки. Іван Франко відзначав, що кожен автор наукового твору повинен стежити за стрункністю своєї мови, послідовністю викладу, користуватися усталеними термінами, які повинні бути емоційно нейтральними і моносемантичними

Одержано 04.05.2016

УДК 141.7 + 930.1 (092)

ВОЛЕЛЮБНІ ПРАГНЕННЯ І.Я.ФРАНКА ЯК ОЗНАКА УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Герашенко Тетяна Григорівна, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ кандидат філософських наук, доцент

Особливості ментальності українців, окремі аспекти світовідчуття і світобачення досліджувались філософами, істориками, політологами та етнографами. Актуальність цієї проблематики пов'язана з політичними і духовними перетвореннями в Україні. Наразі надзвичайно важливо згуртувати суспільство, з'ясувати характерні особливості світосприйняття нації та дослідити трансформацію концепції «народного духу», «душі народу», «української ментальності».

Багатим матеріалом для вивчення ментальних особливостей українців є творчість Івана Яковича Франка. На порядок денний суспільного життя він поставив ідею про необхідність духовного переродження людини, що має здійснюватися через волелюбність і боротьбу проти пригноблення. Свобода є способом самовираження духовної сутності українського народу. Таку життєву позицію бачимо у багатьох творах письменника.

У вірші «Наймит» І.Франко висловлює надію на те, що український народ позбудеться, зрештою, пут і ярма:

Він побідить, порве шкарлуці пересуду,
І вольний, власний лан
Ти знов оратимеш - властивець свого труда
І в власнім краю сам свій пан .

У творі «Каменярі» поет використав алегоричний образ скелі, що символізувала експлуататорський лад. Автор закликає поневоленних робітників розбивати скелю, наближуючи перемогу:

Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд, і спрагу, й голод,
Бо вам призначено скалу сесю розбить .

В образах каменярів показані передові сили робітничого класу, які прокладають шлях для наступних поколінь. Ці люди надзвичайно відважні і наполегливі. Вони відмовились від особистого щастя в ім'я революційної боротьби та свободи.

У поезії «Гімн» («Вічний революціонер») Франко вічним революціонером вважав людський дух (волю, революційні ідеї, думки, почуття):

Вічний революціонер
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю,
Він живий, він ще не вмер.

Автор закликає робітників згуртуватись, об'єднати зусилля для боротьби проти соціального і національного гніту, проти поневолення.

Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою, -
Міліони радо йдуть, -

Бо се голос духа чуть.
Поет дає змогу зрозуміти, що визвольний рух поширюється серед селянської бідноти, робітників і обов'язково завершиться перемогою простого народу. Автор обнадійливо запевняє:

Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавіна,
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила.

У вірші «Супокій» відстоюються ідеї миру і дружби між народами:

Бо коли народи в згоді
Враз працюють, щоб природі
Вирвать тайну не одну,
В тьму життя влиять світла досить...
Горе тому, хто підносить
Самовільну війну.

Суттєвою рисою українців є патріотизм як одне з найглибших почуттів, яке міцно закарбовується в історичній пам'яті і передається у спадок прийдешнім поколінням. Змістовно він включає повагу до історичного минулого і вірність Батьківщині, гордість за соціальні й культурні досягнення своєї країни, готовність відстоювати і захищати власну державу. В алегоричній поемі «Ідилія» Франко змальовує дорогу до сонця двох дітей. Сонце - це високі, світлі ідеали трудового народу, прагнення до свободи. Народ підтримує борців за волю. Дітям - шукачам дороги до сонця - у скрутну хвилину допомагають бідні люди. Франко був переконаний, що не може бути національної самостійності, якщо народ у своєму духовному розвитку не піднявся до рівня розуміння свого національного «Я». Поет писав в «Одвертому листі до галицької української молодіжі» (1905): «Ми мусимо навчитися чути себе українцями - не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів... Ми повинні - всі без виїмка - поперед усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах... щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично часткою його» .

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що українська ментальність була розкодована Іваном Франком до глибини, до самого дна. І ознакою української ментальності є патріотизм, прагнення народу до свободи, миру. Ідеї митця стали універсальними для національної ментальності, оскільки дійсність українського народу була дійсністю Івана Франка. Творчість І. Франка на різних її етапах засвідчує послідовну метафізичну єдність із духовністю нації, глибоке розуміння і відображення національної свідомості.

Одержано 15.05.2016

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА

Гончарук Олег Миколайович, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету в внутрішніх справах, кандидат філологічних наук, доцент

Іван Якович Франко був не тільки письменником, громадським діячем, філософом, а й людиною, яка зробила вагомий внесок в розвиток таких наук, як юриспруденція, політологія і державне будівництво.

Життя простого народу, його проблеми та мудрість були основним джерелом його творчості. Франко був сином селянина і досконало знав проблеми селян в Галичині не з розмов або з газетних статей, а бачив все на власні очі. І. Франко досліджував проблему простого народу в Україні протягом усього свого життя, він присвятив цьому питанню безліч публікацій. Свої роздуми з приводу соціального, економічного, політичного і культурного стану українського народу, зокрема галицьких селян, він звиряв з досягненням європейської політичної і правової думки.

У сьогоденні соціально-економічних, політичних і духовних обставинах життя українського суспільства особливої уваги набирають політичні і правові погляди Франка. Вони можуть допомогти людям краще збагнути й осмислити своє минуле, спрогнозувати своє майбутнє, не втратити надбаня нащадків. Політико-правові погляди І. Франка були сформовані під впливом революційних перетворень, які відбулися в Європі в ХІХ ст. Суспільний ідеал І. Франка найяскравіше відбиває глибину його світогляду, розуміння закономірностей історичного розвитку.

Мрія про незалежну Україну пронизує всю творчість письменника-мислителя. У багатьох наукових працях і художніх творах він викладає розуміння соціальної перспективи, малює картини світлого майбутнього рідного народу і всього людства.

На відміну від більшості вчених, І. Франко прагнув обґрунтувати свій ідеал суспільства не абстрактними поняттями добра і справедливості, а показував його як неминучий суспільний результат всієї історії. У цьому контексті його погляди знаменують собою важливий етап розвитку громадської думки.

Слід зазначити, що І. Франко не був спеціалістом у сфері юриспруденції, але інтерес до вивчення права він виявляв ще у студентські роки, навчаючись на філософському факультеті Львівського університету. Цей інтерес письменника був підкріплений практикою суспільно-політичної діяльності, якою І. Франко займався в період свого навчання в університеті. Його діяльність привела

письменника до проблем вирішення різного роду правових питань, які склалися в тогочасному суспільстві. І. Франко звернув увагу на закономірності історичного розвитку права і держави, співвідношення права і економіки, політики та державної ідеології, можливі напрями впливу права на суспільний розвиток, співвідношення права і закону, залежності прав і свобод особистості від реальних соціальних гарантій, які надаються державою.

І. Франко добре знав монархічне законодавство Австро-Угорської імперії і Польщі, під владою яких перебували українські землі. Письменник старався вдосконалити право власності, врегулювати право селян на земельні наділи. І. Франко орієнтувався в конституційному праві, вивчав кримінальне, цивільне і земельне законодавство Австро-Угорщини, цікавився питаннями міжнародного права. Його виступи містять оцінки законодавчих актів уряду і актів правозастосування. Багато положень І. Франка про право і закон, кримінальну юстицію та законність склалися під впливом соціалістичних ідей або збіглися з ними.

Розглядаючи справедливість і право, справедливість і рівність у тісному зв'язку, І. Франко не прирівнював їх, він оцінював право з позиції справедливості. На думку письменника, право покликане регулювати відносини між людьми, користування і розподіл продуктів праці, охороняти свободу і недоторканість особистості, а не державу в особі бюрократичного апарату. І. Франко вимагав, щоб у праві були втілені ідеї гуманізму, справедливості, прав і свобод особи і суспільства. Ідеалом для Франка була українська самостійна держава національної демократії у формі народної республіки, за що письменник-демократ боровся протягом усього свого життя, а політико-правові погляди Івана Франка є органічною частиною його національно-демократичної ідеології, актуальність якої щороку зростає.

Одержано 12.04.2016

УДК 130.2

ПОЕМА ІВАНА ФРАНКА «МОЙСЕЙ»: ПОШУКИ ТРАНСЦЕНДЕНТНОГО ЗАСНУВАННЯ

Могільова Світлана Валентинівна, доцент кафедри соціально гуманітарних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент

Більш ніж протягом століття визивають сперечання спроби визначити характер філософських поглядів Івана Франка. За радянських часів його було маркіроване як матеріаліста, марксиста

та, звичайно, атеїста. Сучасні, менш ангажовані, дослідники відзначають його критичне ставлення не тільки до матеріалістичного розуміння історії і власне марксизму, але також і до «кабінетних» концепцій ідеалізму, ірраціоналізму, прихильність Франка до позитивізму, а у розвитку філософії національної ідеї фіксується його вихід на шлях персоналістської етики. Ці розшуки цілком слушні, але філософія, як світоглядна наука, маніфестує себе не тільки в рефлексії, а й в художньо-образному просторі. Мистецький доробок Франка, на наш погляд, значно краще розкриває його філософське самовідчуття, яке скоріше можна визначити як екзистенційно-персоналістське.

Особливо виразно це простежується в тому, що стосується філософії національної ідеї: «мистецтво, ... було само по собі далеко адекватнішою формою для предметного розкриття внутрішнього багатства національної ідеї як «натурального вислову душі», ніж наука чи навіть публіцистика, котрі воліють усе-таки не процес, а - перша більше, друга менше - очищений від суб'єктивності результат». Будь-який мистецький твір (так само як і будь-яка філософська концепція) повинен містити в собі елемент екзистенціального характеру (інакше він не може розраховувати на дійсну залученість реципієнта), але у творчості Франка цей елемент часто стає переважним, принаймні - у таких поетичних формах як поеми.

Поему «Мойсей» визнано найбільш автобіографічною і, мабуть, вона є однією з самих «філософічних» у поезії Франка. В ній переживання автором національної долі свого народу і власного призначення у цій долі є дійсним «висловом душі», певним зняттям протиріччя між ментально-інтелектуальним і духовно-світоглядним. У звертанні до образу юдейського пророка і самої теми виходу євреїв з Єгипту прозоро читається аналогія між звільненням єврейського та українського народів, становленням їх національної самосвідомості. Ці паралелі докладно і різнопланово досліджені.

Тут хотілося б зупинитися на деяких екзистенційних аспектах, які можуть бути вичитані в поемі. Перш за все, вкидається в око «пограничний» стан Мойсея (читай - самого Франка). Це тяжкі сумніви пророка: чи судилося його народові з «кочовиська ледачого» стати нацією, вийти з позаісторичного животіння у сталу національну самосвідомість? Чи не даремні, пусті були жертви? Жертви народу: покинути досить сите, безпечне, але рабське життя у Єгипті (для українства - під боком імперій) заради багатолітніх блукань, нестатків, гибелі і пошуків примарного «обітуваного краю». Жертва самого Мойсея, який присвятив усе життя своє служінню своєму народові, його великій меті, здійсненню його призначення. Сумнів пророка в самому собі: чи не помилився він з інстанцією волі, чи не

присвоїв він собі божого слова і, взагалі, чи існує та божя воля, чи ж сам собі йде історичний процес - цей сумнів гранично відокремлює його від інших, робить самотнім («обгорнула мене самота»). Ця самотність абсолютно екзистенційна і за суттю - як усвідомлення онтологічної дилеми: бути чи не бути народом нацією, бути чи не бути Мойсеєм пророком, бути історії процесом божого воління чи хаосом у зіткненні окремих несвідомих суб'єктивностей тощо; і в етичному плані - як свідоме прийняття на себе і несення протягом всього життя величезного тягара відповідальності перед Богом, людьми, собою: «Увесь вік, чи в степах, чи з людьми, Я ходив самотою». Згодом ця самотність обертається «темним демоном одчаю». Зрозуміло, що вустами Мойсея Франком викладені власні сумніви, роздуми, відчай і передчуття щодо майбутньої долі свого народу. Причому Франко цілком усвідомлює власну долю людини, що висловлює істину національного буття, як постійне перебування на межі, у «пограничному» стані і затвердження цієї істини самим своїм життям. Він цілком усвідомлює себе як людину, котра на своєму віці не зможе побачити результат своїх зусиль і не прагне цього:

Тут і кості зотліють твої
На взірєць і для страху
Всім, що рвуться весь вік до мети
І вмирають на шляху!

Він постулює себе як одного з численних одиниць, «каменярів», зусиллями яких в тягості поколінь буде здійснено національну ідею українства, виведено націю на історичні шляхи. Але його «каменярство» особливе: «будительство» як довічне стояння в просвіті буття (за Гайдегером), слухання «зову» буття та висловлювання його істини.

Багатство смислу поеми «Мойсей», її філософську насиченість вивчали численні покоління дослідників. І все ж таки, на наш погляд, через всю її багатошаровість проглядається ще один, досить глибокий рівень, не сповна артикульований, внаслідок чого його важко вчитати. З певною мірою обережності питання можна поставити так: атеїзм чи пошук Бога? В поемі Мойсей постійно звертається до Бога і, хоча він був вигнаний своїм народом, у своєму розчаруванні, усвідомленні недосяжності обітуваного краю, сумнівах і відчаї, Ієгова є тим єдиним співбесідником, з ким пророк воліє діалогу (з народом - «юрбою», «кочовиськом» - він не веде діалог, до народу він звертається): «О всесильний, озвися, чи ти Задоволений з мене?». І Єгова врешті-решт відповідає своєму пророкові. Юдейський бог немилосердний, він дорікає Мойсеєві, суворо вичитує і карає його. Але не це є важливим. Дійсно важливим є те, що Мойсей дочекався відповіді, він гідний відповіді Єгови попри всі свої сумніви, помилки,

все своє «занадто людське». І якою б жорсткою не була мова Бога, в ній міститься і роз'яснення перипетій мойсеевої місії, і підтвердження здобуття обітваної землі як необхідної перемоги духу:

Та хто духа накормить у вас,
Той зіллється зо мною.
Ось де ваш обітований край,
Безграничний, блистячий,
І до нього ти людям моїм
Був проводир незрячий.

Тобто Мойсей отримав всі екзистенціально необхідні відповіді: зусилля його життя, його жертвовність не були марними, його народ має шлях (хоча й нелегкий) у майбутнє і головне - має справжню мету, вкорінену в Абсолюті. Але того ж не можна сказати про самого Франка. Загальновідомо, що він був виразним атеїстом. Відомо також, що навіть перед самою смертю Іван Франко не захотів миритися з церквою і помер без сповіді та каяття. Цей факт багато чого свідчить про світоглядну послідовність митця, усвідомлення відповідальності перед сучасниками і наступними поколіннями і, нарешті, про велику силу духа. Але це не означає, що він не мав пошуків трансцендентного характеру. Спробуємо пояснити свою думку.

Своє життєве призначення як «будителя» національної самосвідомості, як одного в цілому ланцюзі тих, хто своєю працею, своїм служінням наблизить розбудову вільної української нації, Франко усвідомив досить рано і маніфестував його ще за період «Каменярів»: «Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі, І щастя всіх прийде по наших аж кістках». Причому досить виразно зазначена була добровільність у виборі цього шляху: «ми невольники, хоч добровільно взяли На себе пута. Ми рабами волі стали: На шляху поступу ми лиш каменярі». Тобто, в термінах К'еркегора, Франко - людина етичної стадії, для якої основою є усвідомлена відповідальність перед конкретними людьми і перед людством в цілому. Ця добровільність свідчить і про позитивно-екзистенційні спрямування в дусі Н. Аббаньяно та О. Фон Больнова як вилучення себе власним вольовим зусиллям у солідарності з іншими зі стану пасивної відданості буттю, розпорошеності в ньому. Таку само відповідальну людину, людину боргу ми бачимо і в «Мойсеї» (з яким ми ототожнюємо автора майже всю поему), але між пророком і автором є суттєвий зазор: Франко не робить вирішального кроку до Бога - він (на відміну від Мойсея) не сягає в своїй етиці релігійної стадії. Відповідно, він не отримує остаточних відповідей, всі сумніви щодо свого життя, свого призначення, майбутнього свого народу залишаються відкритими. Характерно, що останні рядки поеми присвячені не головному герою - Мойсею, а «німій юрбі», яка ще тільки

має із «номадів лінивих» стати «людом героїв». А поки що

Всіх їх гонить безіменний страх,
Невідомий перст божий,
Голод духу і жах самоти
І безодні старої...

тобто, та сама відданість хаосу буття й відповідні сумніви, страхи та болісні шукання. Створюється враження, що цим акцентом на подальшому шляху єврейського народу наприкінці поеми Франко ототожнює з його долею свою долю і через те власним атеїзмом прирікає себе на долю юрби:

І підуть вони в безвість віків,
Повні туги і жаху,
Простувать в ході духові шлях
І вмирати на шляху...

Такий поважний дослідник як О. Забужко дотримується іншої точки зору: юрба, «недонарод» вигнала Мойсея, але наприкінці поеми вона стає народом саме завдяки смерті Мойсея – «пасіонарній жертві». Але, підсумовуючи, хотілося б запропонувати дещо інший погляд на проблему. На жаль, повноцінного втілення української національної ідеї поки ще не відбулося ні в історичному континуумі, ні в філософсько-понятійному дискурсі, принаймні так, як це відбулося для єврейства завдяки М. Буберу. Можливо, саме тому, що вимовляючи істину національного буття від власного імені, власного інтелекту, не вкорінених в «абсолютному Ти», українські пророки приречені зоставатися поодинокими героями духу, «каменярами», а національна ідея не дістає такої необхідної трансцендентної підтримки.

На наш погляд, навіть такій могутній постаті як Іван Франко, саме життя якого постає як екзистенційне стояння у просвіті буття, вимовляння його істини, як офіра на заповнення національної екзистенціальної пустоти, можливо, не вистачило цього останнього кроку до діалогу з Абсолютом, наслідком чого стає брак трансцендентного заснування і для власних екзистенційних пошуків, і для здійснення національної ідеї в цілому.

Одержано 15.05.2016

УДК130.121

СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

І. Я. ФРАНКА

Гузьман Олена Анатоліївна, старший науковий співробітник НДЛ з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук, доцент

Сьогодні постає проблема збереження національної унікальності в умовах глобалізації, стрімкого науково-технічного розвитку, зростання інформаційного навантаження, суттєвих змін у соціально-політичному житті суспільства. Зменшення відчуття безпорадності, дезорієнтації багатьох людей в умовах радикальних соціальних перетворень суспільства стає можливим у разі звернення до цінностей більш узагальнених, сталих, наприклад, цінностей національної культури. Захист національної самобутності передбачає визначення загальної стратегії та низки заходів, що неможливо без поглибленого вивчення та розкриття сутності і складових поняття національної ідеї. Вагомий внесок в соціально-філософське обґрунтування національної ідеї зроблено І.Я. Франком. Враховуючи принципові відмінності у соціально-політичному устрої сучасного українського суспільства і суспільства XIX століття, окремі погляди і висновки відомого митця мають ґрунтовний та узагальнений характер.

По-перше, І. Франко чітко розділяв поняття етносу та нації: на відміну від «етнічної маси» націю він бачив як «суцільний культурний організм», який утворюється в процесі асиміляції культурного досвіду поколінь та якісно відрізняється від окремих індивідуальностей. Кожна людина або соціальна група є носіями ідентичності, що за допомогою освоєних цінностей, ідеалів, традицій допомагає орієнтуватись в соціальному просторі, задає норми соціальної поведінки. Національна ідентичність не є вродженою рисою народу, а результатом суспільного виховання. У поєднанні з етнічною ідентичністю вона може перетворитися на рушійну силу суспільно-політичних перетворень.

По-друге, за І. Франком вирішальну роль у втіленні національної ідеї має відігравати інтелігенція, яка повинна вносити в масу національну ідеологію. Незважаючи на утопічні погляди щодо ролі інтелігенції, слід відзначити франкове розуміння належності національної ідентичності до розряду соціально-політичних питань. Національна ідентичність спирається на культурні й громадсько-політичні традиції, інтереси, перспективи політичного розвитку, спільні політичні інститути, права та обов'язки, економічний і соціальний простір, спільність громадянства. Саме національна і громадська ідентичності відіграють найбільш значущу роль в процесах інтеграції українського суспільства.

По-третє, український літератор розкриває зміст поняття «вічний революціонер» в історії народу (як і «пасіонарність» за Л. Гумільовим) через здатність людини підпорядковувати власні інтереси, життя в цілому, загальній соціальній ідеї. І це є проявом трьохкомпонентної структури національної ідентичності: розуміння,

почуття та дії. Суспільні події останнього часу, пов'язані з Революцією Гідності 2014 року та необхідністю захисту територіальної цілісності України, проявили не тільки раціональні та почуттєві, але й суто діяльнісні аспекти національної ідентичності українців: готовність на будь-які дії, навіть на самопожертву, заради ідеї національної незалежності. Науковці ще мають дослідити і узагальнити досвід і наслідки цих суспільно-політичних подій, але вже сьогодні зрозуміло, що вони стали потужним поштовхом для формування найбільш глибоких конструктивних національної ідентичності у масовій свідомості українського народу.

Таким чином, ми розглянули з точки зору соціології наступні аспекти національної ідеї І. Я. Франка: зміст понять етносу і нації; спорідненість національної ідентичності з соціально-політичними питаннями; трьохкомпонентну структуру національної ідентичності.

Одержано 11.05.2016

УДК 94 (477)

ІВАН ФРАНКО ЯК ФУНДАТОР ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ – РУРП

Дедурін Геннадій Геннадійович, *доцент кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент*

Життєвий і творчий шлях Івана Франка є чудовим прикладом того, як талановита людина все своє життя може присвятити служінню інтересам власного народу. Іван Франко перш за все відомий сучасникам як обдарований письменник. Його прозаїчні, ліричні, драматургічні, публіцистичні твори складають золотий фонд української літератури. Залишаються актуальними і історично-етнографічні та економічні дослідження, філософські есе І. Франка. Проте слід віддати належне і політичному таланту Каменяра, який довгий час був одним із лідерів українського національного руху.

На зміну москвофілам і народовцям з середини 1870-х років у Галичині почала формуватися нова течія національного руху, основу якої складала молода галицька інтелігенція – І. Франко, М. Павлик, О. Терлецький та ін. Її представники знаходилися під впливом соціалістичних ідей, знайомство з якими відбувалося переважно через твори М. Драгоманова. Молодь воліла трансформувати український громадсько-політичний рух, наблизити його до передових європейських зразків.

Згодом представників цієї нової течії в українському національному русі почали називати радикалами. На той момент їх радикалізм полягав у тому, що вони не сприймали консервативного

мислення та культурницької обмеженості народівців, і тим більш не могли погодитися з реакційною, антиукраїнською спрямованістю діяльності москвофільських груп. Завдяки цьому радикали змогли здійснити справжній переворот у інтелектуальному житті західноукраїнського регіону.

Так, вже з 1876 р. І. Франко разом з М. Павликом розпочали займатися редагуванням матеріалів друкованого видання «Громадський друг», що раніше було одним з рупорів москвофілів. У результаті діяльності нових редакторів відбулася швидка українізація видання, яке перетворилося у друкований орган радикалів. За аналогічним сценарієм відбулися перетворення в альманахах «Дзвін», «Молот», «Світ». Чимало уваги радикали приділяли поширенню свого світогляду не тільки серед галицької інтелігенції, але й серед простого люду. Активізація руху радикалів викликала занепокоєння у Відні. Протягом 1877 – 1878 рр. відбулися перші судові процеси проти українських соціалістів, серед яких був і І. Франко. І хоча покарання були не надто суровими, початок репресій засвідчив, що влада не готова заплющувати очі на пробудження національної самосвідомості українців і буде протидіяти цьому. Натомість, як продемонстрував подальший перебіг подій, кількість прихильників радикалів-соціалістів серед галицьких українців тільки зростала.

Наприкінці 1870-х рр. І. Франко та М. Павлик також почали тісно співпрацювати з представниками польської соціал-демократії, що гуртувалися навколо газети «Praca». Доведено, що з грудня 1878 р. І. Франко почав особисто редагувати більшість матеріалів, що виходили на шпальтах згаданого видання. У 1880 р. І. Франко став одним з співавторів першої «Програми галицьких соціалістів». Вона була витримана у дусі марксизму, який тільки-но починав набирати популярність у Європі. Проте невдовзі через виникнення гострих суперечок на національному підґрунті співпраця польських та українських соціал-демократів припинилася.

Певний час руху українських радикалів не вистачало структурованості. Це добре розумів І. Франко. Саме він разом зі своїм давнім побратимом М. Павликом у жовтні 1890 р. ініціював проведення установчого з'їзду радикально-демократичних сил, де було прийняте історичне рішення щодо створення першої української політичної партії – Русько-української радикальної партії (РУРП). Їй належить першість не лише у галицькому регіоні, але й у Наддніпрянській Україні. Друкованим органом нової політичної сили став журнал «Народ», якому належить вагома роль у поширенні соціал-демократичних ідей по обидва боки Дніпра, так як частину його накладу таємно переправляли до Східної України.

Основу партійної програми, розробленої І. Франком та М. Павликом, становили ідеї етичного і наукового соціалізму. Серед головних пріоритетів було дотримання для всіх людської гідності і досягнення соборності України. Шляхом до реалізації цих пріоритетів мало стати пробудження національної самосвідомості мас, створення з них такої сили, з вимогами якої була б змушена рахуватися імперська влада. Також у програмі йшлося про необхідність секуляризації світського життя, зменшення впливу на громадське і культурне життя Української греко-католицької Церкви та її духовенства.

Практична частина програми РУРП була орієнтована на здійснення змін економічного життя у регіоні на засадах «наукового соціалізму», розширення і гарантію дотримання з боку влади основних демократичних прав і свобод, зокрема й права народу на збереження і розвиток власної культури. Реалізація цієї частини програми, на думку її авторів, була можлива завдяки парламентській роботі. Відповідно, лідери РУРП були зорієнтовані на потрапляння делегатів партії до парламенту, з тим, щоб вони наполягали на необхідності ухвалення відповідних законів. Головною соціальною базою РУРП, І. Франко вважав селян, понад 80 % яких у Галичині страждало від малоземелля.

З моменту заснування у середині партії точилися гострі, але конструктивні дискусії між старшим поколінням її членів (І. Франко, М. Павлик) та молодшими діячами, що долучилися до національного руху наприкінці 1880-х рр. (В. Будзиновський, В. Охримович, Є. Левицький та ін.). Наслідком цих дебатів стало обґрунтування на сторінках твору Ю. Бачинського «Україна ірредента» (1895) вимоги надання Україні політичної самостійності. Того ж року відбулося ухвалення нової редакції партійної програми РУРП.

На тлі цих дискусій спостерігалася і певна еволюція політичних поглядів І. Франка, який все більш критично починає ставитися до ідей М. Драгоманова, зокрема це стосувалося планів утворення українсько-російської федерації, в якій на Україну чекала другорядна роль «молодшої сестри». Знайомство І. Франка з видатним українським істориком та громадсько-політичним діячем М. Грушевським і співпраця з ним у межах Наукового товариства імені Т. Шевченка, остаточно відштовхнула І. Франка від марксистського вчення, яке він почав сприймати як «релігію, що заснували на догмах ненависті й класової боротьби».

Восени 1896 р. радикали виказали бажання трансформувати РУРП в Українську соціал-демократичну партію. Ця ідея знайшла підтримку у І. Франка, М. Павлика, М. Ганкевича, Є. Левицького та низки інших політиків. Але консенсусу між «старими» і «молодими»

радикалами з приводу перетворення РУРП у суто соціал-демократичну партію тоді досягти все ж не вдалося. З огляду на це, І. Франко з деякими своїми соратниками залишив лави РУРП і долучився до новоствореної Національно-демократичної партії (УНДП), що згуртувала навколо себе чимало колишніх представників руху народовців. Згодом Каменяр залишить і цю партію, пояснюючи свій вчинок відсутністю у партії практичної діяльності, яка б дозволила виконувати задекларовані програмні цілі. Таким чином, він у черговий раз доведе, що є людиною не тільки слова, але й дії, справжнім борцем за права українського народу.

Одержано 07.05.2016

УДК 321.022 «18»(477)

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І. Я. ФРАНКА

Калиновський В'ячеслав Борисович, *доцент кафедри соціально гуманітарних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент*

Визначним лідером українського радикального руху був славетний літератор, філософ, економіст Іван Якович Франко, який долучився до заснування у Галичині у 1890 р. партії європейського зразка, що отримала назву Українсько-руська радикальна партія. Треба наголосити, що ця партія мала власну оригінальну програму, свій електорат, тобто вироблені механізми дій. Її програмою «мінімум» було створення Галицької автономної області, а програмою максимум – створення спільної для всіх українців держави – Соборної України. В цілому в основу політичної програми партії було покладено науковий соціалізм на демократичній і кооперативній базі, людську гідність для всіх і всеукраїнську єдність (соборність всіх українських земель). Проголошувалася головна мета: пробудження свідомості мас, перетворення їх на політичну силу, з вимогами якої мусила би рахуватися влада. Іванові Франку належить ініціатива ширшого вживання в Галичині назви «українці» замість «русини» - так традиційно називали себе корінні галичани. В «Одвертому листі до галицької української молодіж» (1905) Франко писав: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями - не галицькими, не буковинськими, а українцями без соціальних кордонів...»

Тодішня Австро-Угорська держава визнала радикальну партію, яка брала участь у виборах, офіційно виставляла своїх кандидатів і прагнула створити парламентську фракцію. Вибори тоді проходили за двоступінчатою основою. Спочатку село вибирало представника, а потім він ішов голосувати за конкретного кандидата, на якого діставав «рознарядку». Якби хоч третина українських сіл вибрала

кандидатів, які захищали б українське питання, тобто погоджувалися з програмою радикальної партії Франка, то можна було би говорити про парламентську фракцію і ставити питання про створення української автономної області. Але вже в ті часи суспільство хворіло на ті самі біди, які маємо тепер. І тих, хто голосував, і тих, хто висувався в депутати, перекупували за «ковбасу». З'явилося навіть таке поняття, як «хрум», що був сильнішим за високі політичні ідеї. Тому тричі у виборах до австрійського парламенту її кандидати, у тому числі й Іван Франко, фактично програвали вибори. А самого Франка провалювали на виборах, виробляючи для цього безпрограшний компромат.

Першим «гріхом» були атеїстичні погляди. Тоді вважалось страшним злочином бути атеїстом, а другим – його «жидівство». Та оскільки Франко був, до того ж, рудий, та ще й мав сумнівне прізвище – Франко – з наголосом на першому складі, то компромату було достатньо. Франко так ніколи й не став депутатом австрійського парламенту. Радикальна партія охоплювала кілька тисяч членів, мала свої друковані видання, партійні осередки були майже в кожному селі. За вісім років свого існування партія провела близько двадцяти з'їздів, на яких приймалися програмні документи, обговорювалась передвиборна тактика, проекти різних законів. Але треба враховувати те, що вибрані в парламент депутати, перебуваючи там, мали певні привілеї, влада і тоді вмiла створити для них привабливе «корито», плекаючи бажання бути керманичем, поводитирем народу, гетьманом, керівником тощо. Франко передбачав усі етапи розвитку партії: спочатку партія росте, потім у ній починає формуватися велика кількість лідерів, а невдовзі вона, як правило, розділяється. Після третіх виборів і програшу на них радикальної партії в усьому звинуватили Франка, як її керівника і головного ідеолога. У 1898 відразу п'ять різних за орієнтирами невеличких партій. За фасадом цих партій і їх гасел було відверте фразерство, намагання влаштувати свої особисті справи. Все це було і не бачити цього Франко не міг. Це турбувало Франка не тільки як політика, але й у творчості. Майже всі його твори того періоду «Похорон», «Іван Вишенський», «Мойсей» та інші порушували цю тему. Письменник шукав правди, сумнівався, роздумував. Відтак Франко фактично повністю відійшов від політики, але його ідеї, і головне – ідея української державності, основні напрямки її розвитку, його теоретичні розробки – неоціненні.

Одержано 05.04.2016

ПРОСВІТНЄ ЗНАЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Кучеренко Олена Федорівна, доцент кафедри української та російської мов Харківського національного університету будівництва та архітектури, кандидат філологічних наук, доцент

Перекладацька діяльність І. Я. Франка має неабияке значення для глибокого вивчення його творчої спадщини. Актуальність запропонованої розвідки, на наш погляд, не тільки у тому, що мало приділено уваги дослідженню та аналізу такого виду діяльності цієї енциклопедично обдарованої особистості. Постає ціла низка неабияких питань про те, що спонукало його до перекладу знакових творів світової літератури, яке значення перекладені з інших мов твори мали в той час та й зараз мають для подальшого розвитку української культури, у чому значущість критичних статей Франка, наданих до перекладів всесвітньовідомих літературних творів. У відділі рукописів Інституту літератури ім. Шевченка можна побачити переклади Пушкіна, нові варіанти перекладів з Міцкевича, Гейне і Шеллі, Гете і Байрона, збірку перекладів під назвою «Балади» та ін.

Загальновідомо, що Франко перекладав твори приблизно 200 авторів з 14 мов та 37 національних літератур. Іван Якович був редактором відділу літератури і критики в журналі «Літературно-науковий вісник» (1898-1906), де знайомив українського читача з найкращими зразками світової літератури. Франко вміщує тут серію своїх статей під загальною назвою «Із чужих літератур», супроводжуючи ці статті перекладами з вибраних ним письменників.

Серед перекладів Франка передовсім значне місце посідають переклади з античних літератур. Він уважав, що антична література є скарбницею світової культури, і намагався збагатити нею українську культуру. Гомер і Гесіод, гомерівські гімни, переклад трагедії Софокла «Цар Едіп», Сапфо і Алкей, Горацій і Вергілій – цим не вичерпується Франків список античних перекладів. Переклади Франка з грецької в більшості точно відтворюють як зміст, так і особливості оригіналу, мають ґрунтовні коментарі. Переклади з Сапфо і Алкея вийшли окремою книжкою. Це дослідження творчості двох стародавніх поетів з перекладами їх поезій (Алкей і Сапфо «Тексти і студія», «Міжнародна бібліотека»). Багато уваги приділяв Франко перекладам безсмертних гомерівських поем «Іліади» та «Одисеї». Його цікавили місця, де зображено побут і звичаї давніх греків, їх ставлення до життя, до праці. Так, славетний опис щита Ахілла, зробленого чудовим майстром Гефестом, Франко для порівняння перекладає з Гесіода і з Гомера.

Дослідника цікавили епохи різних часів і народів, починаючи зі «Слова о полку Ігоревім», середньовічного епосу «Нібелунги», давньогрецького епосу й закінчуючи давньовавилонськими епосами, Іван Якович перекладав і давньоіндійські твори, був знайомий з «Рігведою» та формами рецепції цієї найдавнішої пам'ятки індійської літератури. Він перекладав уривки з «Махабхарати» та кілька індійських казок з «Панчатантри». Франкові переклади «Рігведи» можуть бути цікавими як історико-літературний факт другої в нашому письменстві спроби (після Лесі Українки), подати український варіант гімнів «Рігведи» - одного з найдавніших зразків релігійної поезії у світовій літературі. Звертався Франко до нагального питання про необхідність видання українською мовою творів Шекспіра. Його вважають засновником шекспірознавства в Україні, бо, незважаючи на те, що Іван Якович запізно вивчив англійську мову, перекладати почав твори класика англійської літератури з 1879 року та упродовж усього життя час від часу звертався до них. Відомі Франкові переклади сонетів Шекспіра, «Венеціанського купця», уривки з «Бурі» та «Короля Ліра».

За активної участі та за редакцією Франка вийшли окремими виданнями трагедії Шекспіра у перекладах П. Куліша з його передмовами, які є спеціальними дослідженнями, присвяченими аналізу кожного твору. Він постає автором дванадцяти спеціальних шекспірознавчих розвідок і десяти передмов до Кулішевих перекладів з Шекспіра. Франко зробив чимало як редактор перекладів творів Шекспіра, що їх представили П. Куліш та Ю. Федькович. Робота Франка з редагування перекладів П. Куліша також надзвичайно цікава. Про сутність перекладів П. Куліша Іван Якович зазначає у своїй передмові до перекладу поеми «Чайльд-Гарольд» Байрона.

Франко – один з найбільших знавців Байронової творчості в тогочасній Україні. 1879 року виходить друком Байронова драматична поема «Каїн» у перекладі Франка. Дослідник створив цілісну концепцію Байронової творчості та її бунтарського значення у світовому історико-літературному процесі й висловив свої погляди у вступних розвідках до власного перекладу «Каїна» і до Кулішевого перекладу «Чайльд-Гарольдової мандрівки», а також у статті «Лорд Байрон».

Франкова перекладацька робота посідає значне місце в історії української бернсіани: 1896 року з нагоди 100 роковин смерті шотландського поета він переклав й опублікував у журналі «Житіє і слово» цікаву статтю про Ф. Бернса, до якої додав власні переклади шести Бернсових поезій.

Вагомою працею Франка-перекладача є «Фауст» Гете, над перекладом якого письменник розпочинає роботу ще в 70-ті роки. У

70-80 роки Франко продовжує друкувати свої переклади цього твору. Лише у 1881 році закінчено переклад першої частини «Фауста» з докладними коментарями. Цього ж року в журналі «Світ» у «Вістях літературних» опубліковано повідомлення про те, що завершено переклад «Фауста», вміщено звернення до українського читача з проханням допомогти виданню згаданого перекладу і цим «зробити послугу нашій літературі».

У «Літературно-науковому віснику» надруковано переклад новел Конрада Фердінанда Маєра, зроблений Маковеем, у супроводі статті Франка «Конрад Фердінанд Маєр і його твори». Статті про Еміля Золя Іван Якович найчастіше надавав із перекладами творів французького письменника. І. Я. Франко цікавився розвитком чеської літератури, брав участь у роботі чеської преси, листувався з видатними чеськими літераторами, присвятив чеській літературі певні статті та переклади.

Таким чином, наукова новизна презентованих у цій розвідці матеріалів у тім, щоб не тільки згадати маловідомі факти Франкової літературної творчості, не тільки зацентувати на просвітньому значенні перекладацької діяльності, але й наголосити на тому, що необхідно переосмислити місце його перекладацької, критичної й редагувальної спадщини в українському літературному процесі тих часів та з огляду на викладене окреслити перспективи розвитку сучасної української літератури в європеїзованому та глобалізованому культурному просторі.

Одержано 04.05.2016

УДК 821.161.2

ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПОВІДАнь ІВАНА ФРАНКА З КРИМІНАЛЬНИМ СЮЖЕТОМ

Перцева Вікторія Анатоліївна, доцент кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

Франко майже не продукував творів з «чистими» (самостійними) кримінальними сюжетами. Вони здебільшого є елементами скомплікованого сюжету, майстерно вплетеними в композицію творів. Це сприяло поглибленню психологізму, морально-етичної та соціальної проблематики творів.

Так, оповідання «Лель і Полель» (історія Семка Тумана) та «В тюремнім шпиталі» об'єднані однією сюжетною матрицею – ретроспективною композицією. Кримінальний сюжет подано тут як «монтаж минулого» в думках колишнього переступника. Франко використовує вже апробований раніше засіб «сюжету в сюжеті», який

у цих творах конструюється за допомогою особливої часо-просторової організації тексту. Кримінальний сюжет чи його фрагменти пов'язані з минулим подієвим часом, а час теперішній є переживанням і аналізом злочину минулого. Таким чином, кримінальний сюжет не є основою твору, а лише подієво-психологічним прецедентом функціонування внутрішнього сюжету, пов'язаного із самоосмисленням та каяттям переступників Семка й Гарасима.

Франко використовує засіб хронологічного зміщення в сюжетобудові – злочин відбувся кілька десятків років тому, це *post factum*, який, проте, актуальний в теперішньому житті злочинців-в'язнів. Така часова деформація, заснована на засобі своєрідної хронологічної інверсії, зумовлює й деформацію сюжетотворчої композиції з пропущеною кульмінацією: колишній злочин є зав'язкою, яка прогнозує майбутню розв'язку – зовнішньо-подієву (смерть злочинців) і внутрішньо-психологічну (каяття й моральне переродження).

Оповідання «В тюремнім шпиталі» характеризується розмитістю, ослабленням фабули. Тому можна говорити про особливий засіб організації тексту, в якому розвиток сюжету визначає не фабула, а наявність конфлікту – внутрішньої морально-етичної колізії. В оповіданні присутні окремі фабульні елементи (спогади в'язня про колишні злочини, про візит каяття до священика, розповідь про арештантське життя і муки сумління), які монтують логіку внутрішнього сюжету, заснованого на суб'єктивності переживань розбійника.

Оригінальний спосіб трансформації фабули в сюжеті зумовлений наявністю у творі так званої латентної (прихованої) фабули. Події, пов'язані з Гарасимовим злочинцем, не виявляються безпосередньо в сюжеті, а крізь призму спогадів монтуються у сферу його внутрішніх переживань. Отже, в сюжетній канві оповідання визначальним є фокус розповіді-спомину. Редукція фабульності в цьому творі мотивована функціонуванням позбавленого подієвості психологічного сюжету. Фабула оповідання стає доступною для читача завдяки використаній у творі часовій призмі іншого персонажа, котрий достовірно розповідає історію Гарасима, з яким познайомився колись у тюремному шпиталі. Відтак сюжет про життя і смерть колишнього розбійника конструюється на основі розповіді неназваного у творі персонажа-оповідача.

Особливе місце в розбудові кримінальних сюжетів Франко відводить зав'язці та розв'язці твору. Так, недостатньо чітко виражена зав'язка в оповіданні «В тюремнім шпиталі». Вона залишається на маргінесі подієвості, в далекому минулому, у спогадах колишнього розбійника. Таким чином, дія в оповіданні подана не від

самого початку, а з моменту, близького до кульмінації, – каяття і смерті розбійника. Іншою сюжетною «не канонічністю» цього оповідання є наявність внутрішньо-психологічної колізії, якій поступається розвиток дії у зовнішньому вияві Розв'язка майже завжди показує момент морально-етичного перелому в свідомості злочинця, його повернення до добра й людяності (це обов'язковий компонент сюжетного руху). Такий тип розв'язки у літературознавстві називають «кат арктичним». Функція цієї розв'язки, окрім сюжетотворчої, спрямованої на те, щоб розплутати складний подієвий ланцюг, бути логічною кінцівкою твору, – ще й ідейно-художня, пов'язана з утвердженням гуманістичних думок Франка, який вірить у перемогу духовності, моралі, добра в душі навіть найжорстокішого злочинця. Саме таку розв'язку пропонує письменник у творі «В тюремнім шпиталі».

Отже, моделюючи різні типи сюжетних конструкцій, Франко постійно експериментує в освоєнні нових композиційних засобів. Одним із таких принципів є порушення класичних канонів сюжетобудови, що спричиняє своєрідну деформацію основних компонентів сюжетної структури. Умонтовуючи елементи кримінального сюжету в сферу внутрішніх переживань злочинців, Франко посилює психологічні акценти: для митця головне – не злочин, а його наслідки, ситуація морального страждання й духового відродження.

Одержано 12.04.2016

УДК 821.161.2-1=03.161.1-1

ПОЕЗІЇ ІВАНА ФРАНКА В ПЕРЕКЛАДАХ АННИ АХМАТОВОЇ

Режко Віктор Анатолійович, доцент кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

А. А. Ахматова відома не лише як видатна поетеса, а й як талановитий перекладач. Її творчий спадок зберігає чимало поетичних перекладів, хоча відомо, що сама авторка досить скептично ставилася до такого роду літературної творчості. Проте життєві обставини змушували Ахматову, яка добре володіла кількома європейськими мовами, братися за перекладацьку роботу, а отже, практикуючи, займатися й теоретичними проблемами художнього перекладу. Серед її доробку як перекладача понад двадцять тисяч поетичних рядків ста п'ятдесяти поетів, перекладених із сімдесяти восьми мов. Привертає увагу той факт, що з українських авторів у цьому величезному списку можна зустріти лише Івана Франка. Однак дотепер тема «Ахматова – перекладач Франка» і ширше – «Ахматова і

Франко» лишаються невисвітленими у вітчизняному й російському літературознавстві.

Щодо причин інтересу Ахматової саме до постаті та творчості Франка існує декілька вірогідних припущень. З одного боку, поетеса отримала пропозицію перекласти його твори для збірки, що мала вийти в «Бібліотеці поета» в 1957 році. З іншого – її приваблювала драматична постать поета й бунтаря, що пройшов крізь тюрми, та, попри самотність, не скорився перед ворожим суспільством і владою, демонструючи мужність, душевну силу й цілісність природи. Також, як свідчить чимало спогадів, Ахматова виявляла щире захоплення творчістю Франка, її фольклорними мотивами, емоційною глибиною, образністю та поетичними формами. На нашу думку, сукупність усіх цих чинників і призвела до єдиної у перекладацькій діяльності Ахматової спроби зайнятися роботою над творчістю українського автора. Хоча, ураховуючи, що Ахматова жила й навчалась в Україні, знала її культуру й мову, ця обставина навіює й подальші роздуми на тему про ставлення Ахматової до України.

Свідченням неабиякого інтересу Ахматової до особистості Франка можна вважати й те, що їй належить понад сімдесят перекладів віршів українського поета, серед яких переважають твори інтимної лірики. Поетеса глибоко цікавилася внутрішнім світом українського автора, ніби відчуваючи духовний зв'язок із ним, порівнюючи свою і його долю. Водночас вона відчувала різницю між світом чоловічих і жіночих почуттів та переживань. Імовірно, саме тому найбільше її цікавила збірка «Зів'яле листя», над перекладом якої вона працювала із великим сумлінням, неодноразово повертаючись до редагування вже створених текстів. Не випадково, переклад «Зів'ялого листя» вважається вершиною перекладацької майстерності поетеси, що вперше зуміла донести до російського читача повний авторський задум Франка, оскільки до того часу існували лише переклади окремих віршів цієї збірки.

На тлі інтересу до «Зів'ялого листя» як до цілісної ліричної драми про самотність, нерозділене кохання й самогубство – теми, що Ахматова називала своєю – переклади окремих віршів з інших збірок Франка становлять інтерес не тільки як факти власне перекладу, а й як свідчення особистих уподобань поетеси. Так, її зацікавило чимало творів зі збірки «Вольні сонети». Цікаво, що назву Ахматова перекладає вкрай стримано: «Свободные сонеты», хоча за духом прагнень поета, висловлених у віршах цього циклу на початку 1880-х, краще підійшло би слово «вольные». Імовірно, поетеса з власного досвіду вже знала різницю між словами «воля» та «свобода», озираючись на історію свого життя і своєї країни.

Показово, що у збірці «Вольні сонети» увагу перекладачки

привертає один із ранніх творів Франка – «Котляревський» (1873). Вірогідно, що авторка не могла оминати теми української мови, культури, історії літератури та їхніх визначних постатей. Водночас, цей твір присвячений близькій перекладачці темі рефлексій щодо поета та його місця в історії свого народу. Порівняння оригінального та перекладеного сонетів дозволяє відчуті творчі принципи Ахматової-перекладачки, що не була «рабом» авторського тексту, а, користуючись крилатою фразою В. А. Жуковського, вступала в суперництво з оригіналом і його автором.

Як відомо, Ахматова, працюючи над текстами Франка, не користувалася підрядковими перекладами, як це траплялося під час перекладу зі східних мов. Лише інколи їй допомагали з'ясувати значення окремих застарілих або діалектних слів. Отже, деякі смислові відмінності в текстах слід вважати не за неточності тлумачення української лексики, а бачити в них творчі наміри знайти інші засоби висловлення поетичної думки. Доволі часто суперництво з оригіналом призводило до виникнення дещо інакших образів. Так, першу строфу сонета «Котляревский» Ахматова пропонує в такій версії:

Орел могучий на вершине снежной / Орел могучий на вершкуні сніжному
Сидел и дали озирал. Потом / Сидів і оком вдовж і вишир гонив,
Поднялся в синий океан безбрежный / Втім, схопився і по снігу мілкому
И мелкий снег слегка задел крылом. / Крилом ударив і в лазур поплив.

Другий рядок у Франка має більшу глибину образності через використання метафори, що характеризує поведінку орла, на відміну від традиційно-книжного «дали озирал».

Переклад третього і четвертого рядків змінюють порядок подій: «схопився – ударив крилом – поплив» – «поднялся – снег задел».

Таким чином, переклад відтворює дещо суперечливу картину причинно-наслідкових зв'язків. Так само у третій строфі Ахматова не точно передає думку автора, оскільки у Франка йдеться не про перемогу над часом, а саме про радість від появи такого необхідного народові поета:

Так Котляревський у щасливий час / Так Котляревський, время одолев,
Українським словом розпочав співати. / Запел в ту пору украинским словом...

Подібних прикладів неточностей в перекладах Ахматової чимало. З одного боку, такі неточності дещо деформують уявлення російськомовних читачів про вірші видатного українського поета, та з іншого – не можна уявити не менш талановитого митця, що, перекладаючи, буде дослівно передавати оригінал. Видається, в перекладах Ахматової значне місце посів її власний поетичний світ та життєвий досвід. Водночас, не можна не враховувати, що в часи, коли творив Франко, українська мова в Західній Україні переживала часи бурхливого розвитку і одним з її творців був сам поет, що

сповнювало його поезії яскравими діалектними й оказіональними засобами, а також новаторськими образами, що часто-густо походили з фольклору. Все це було далеким від книжних традицій «Срібного віку», на які спиралася та до яких тяжіла Ахматова. Проте поза сумнівами лишається неоціненний внесок, що переклади Ахматової, скріплені її світовою славою, зробили в справу популяризацію в світі української культури та її видатного представника.

Одержано 17.04.2016

УДК 808.1Грабовський:808.1-051Франко

ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ ТА ІВАН ФРАНКО: ТВОРЧІ ЗВ'ЯЗКИ, НЕРОЗДІЛЬНІ ДОЛІ

Рожкова Людмила Іванівна, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету, кандидат історичних наук, доцент

Могутня духовна постать Івана Франка справила великий вплив на творче становлення багатьох сучасників. Серед них – уродженець Сумщини поет Павло Арсенович Грабовський (1864 - 1902), літературний доробок якого заслуговує на ґрунтовне дослідження та популяризацію, а значна епістолярна спадщина залишається практично невивченою. П. Грабовський народився у родині паламаря в с. Пушкарному (нині – с. Грабовське), здобув початкову освіту у церковноприходській школі, згодом навчався в Охтирській бурсі. 1879 р. Грабовський навчався в Харківській духовній семінарії. 1882 р. його виключили з 3-го класу за участь у народницькій організації «Чорний переділ» і вислали в рідне село під нагляд поліції. Після висилки він певний час працював коректором у харківській газеті «Южный край», не пориваючи зв'язків з народниками. 1885 р. П. Грабовського було відправлено на військову службу до Туркестанського округу та дорогою, в Оренбурзі, його заарештували за участь у народницькій діяльності. Після тривалого тюремного ув'язнення поета заслали до Балаганського округу Іркутської губернії, згодом – до Якутії. Важку долю П. Грабовського розділила з ним учителька таганрозької школи Надія Сигида, яка трагічно загинула під час етапування. Перебуваючи в іркутській тюрмі, П. Грабовський почав листуватися з Іваном Франком та надіслав йому для друку свої перші твори. І. Франко підтримав поета – засланця, звертаючись до нього «Шановний Земляче». Листування, що тривало протягом 1891 – 1899 рр., було для П. Грабовського – засланця вагомою моральною та психологічною підтримкою. П. Грабовський активно цікавився суспільним та культурним життям

Західної України (або, за його висловом, «цїсарщини» тобто Австро-Угорщини.

Літературну спадщину П. Грабовського складають поезії, переклади на українську мову творів багатьох відомих письменників, публіцистичні статті суспільно-політичного змісту, спогади, нариси, листування. Написані далеко від України, в умовах суцільних заборон щодо українського слова видати їх на батьківщині було неможливо. Відтак, П. Грабовський налагоджує зв'язки з галицькими суспільно-політичними діячами та видавцями. В цей час І. Франко та М. Павлик редагували суспільно-політичні часописи "Народ", "Жите та слово", «Зоря», «Хлібороб», в яких були опубліковані публіцистичні статті, листи під псевдонімами «Павло Граб» та «Г. Панько». За сприяння західноукраїнських культурних діячів протягом 1894 – 1897 рр. окремими накладами серії «Дрібна бібліотека» вийшли збірки поезій П. Грабовського «Пролісок» з посвятою Н. Сигиді, «З чужого поля», «Доля», збірка перекладів російського поета І. Сурикова, інші перекладні твори. 1895 р. в журналі «Жите і слово» було вміщено спогади П. Грабовського про Н. Сигиду, доповнені коментарями Івана Франка, обуреного нелюдськими умовами перебування в російських тюрмах політичних в'язнів. Публікація Франка привернула увагу громадськості Західної Європи та США, де відбулися мітинги на підтримку борців за свободу. П. Грабовського з І. Франком зближувала не лише літературна творчість, а також спільні політичні погляди. Друга половина XIX ст. стала періодом остаточного формування основ соціалістичної ідеології у двох її основних напрямках – соціал-демократичному та радикально-марксистському. До середини 1890-х рр.. І. Франко остаточно звільнився від соціалістичних ілюзій своєї молодості і перейшов на позиції недержавного соціалізму і націонал – демократії. Розбіжності між цими ідеологіями чітко окреслив П. Грабовський у листі до Б. Грінченка: «Цілком не слушно де І. Ф. мішає в кашу німецький соціал-демократизм, марксіський догматизм і т.з. російський марксизм, бо ці речі зовсім осібні» Марксизм, на думку П. Грабовського є догматичним та антигуманним вченням: «...Я неприхильник марксіського догматизму, як узагалі неприхильник догми та ортодоксії; я не поділяю тих ілюзій, шкідливих для розвитку мас, що не мають для себе ґрунту ні в житті, ні в науці». У листі до В. Лукича (псевдонім громадського діяча та журналіста В. Левицького) Грабовський чітко означив світоглядне кредо: «Націоналізм – конечна мета поступу вселюдського, від загибелі нації терпить не тільки воно сама, а і вселюдськість взагалі» Співзвучні думки обох мислителів щодо місця України в європейському історично - культурному просторі. У статті «І ми в Європі» (Протест галицьких русинів проти мадярського тисячоліття)

(1896) І. Франко виступав «...від імені народу, що, висунутий долею на саму країну Європи, своїми грудьми заступав її як міг перед навалами азіатських варварів і в тій довго віковій боротьбі втратив усе, окрім почуття своєї єдності, окрім своєї національної вдачі, як і свого кровного зв'язку з європейським, цивілізованим світом...». Подібне гасло «Європейство – на ґрунті українському сформулював П. Грабовський у програмній статті «Лист до молоді української». Звертаючись до інтелігенції, поет закликав до самовідданої праці «на ґрунті українському, коло народу українського, в мові українській».

Високу оцінку творчості П. Грабовського, глибоку повагу до особистості поета – заслання висловив І. Франко у літературному нарисі «З останніх десятиліть ХІХ в.» (1901). Як зазначає Франко, молодого поета «...доля вирвала зі шкільної лави і занесла на далекий Сибір, аж у Вілюйськ, а потім у Іркутськ. Там, у північних снігах, у якутських юртах він знайшов синю квітку української поезії, зробився не тільки одним із найкращих перекладачів чужих поетів на нашу мову, але також видним оригінальним поетом. Як його життя – майже неперервана мартирологів і мука, так і його поезія переважно стогін мученого серця, крик болю і туги за рідною Україною».

У долях великого галичанина Івана Франка і поета зі Слобожанщини Павла Грабовського було багато спільного: тюрми, драматичне кохання, роки самотності та злиднів, передчасно обірване життя... Але найбільше їх єднала нескореність духу, віра у світлі ідеали людства та жертвна праця в ім'я України. Невипадково слова, написані П. Грабовським понад століття тому і співзвучні славетному «Національному гімну» І. Франка (1880), актуальні й нині: «Гей, брати! Поки не пізно,

Прилучаймось враз
до праці
Та не врозтіч,
та не різно –
Збудим хати і палаци!
Через власні свої дії
Здужа люд наш устояти,
І справдяться ті надії,
Що не згине наша мати!»

Одержано 15.05.2016

УДК 140.8 «18/19» (477)

СУПЕРЕЧНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ІВАНА ФРАНКА

Тетерич Олег Михайлович, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент

Соціально-політичні погляди Івана Франка формувались під впливом популярних ідеологічних течій XIX- XX століть: соціалізму і комунізму. Однак, було б помилкою визначати його політичний світогляд як переважно марксистський. Він розглядав марксизм не як догму, переосмислював ключові його тези у сучасному йому контексті українських національно-визвольних подій.

На початковому етапі своєї діяльності І. Франко-соціаліст, але не виступає за диктатуру пролетаріату; робить акцент саме на загальнолюдських, а не класових цінностях. Підкреслював він і те, що шлях до майбутнього гуманного суспільства не має бути обов'язково пов'язаний з насильством та збройним шляхом.

В умовах соціалізму, держава, на думку І. Франка, не посилюється, а навпаки-зникає. Її функції перебирає на себе діяльність людських спільнот, громад. Усунення всіх вад сучасного йому капіталістичного ладу, його вдосконалення, впровадження досягнень науки і прогресу у життя - ось, на його думку, магістральний шлях людства до омріяного суспільства.

Неприйнятним є для мислителя і те, як адепти комунізму розуміють всеосяжну роль держави: він проводить думку про те, що комунізм не може охоплювати сферу приватного життя людини, бо це призведе до того, що народна держава перетвориться у величезну народну тюрму. Така держава, прозорливо вважав І. Франко, буде стояти над суспільством. над народом і соціальна нерівність не буде подолана.

Розуміючи усі соціальні протиріччя буржуазного суспільства, І. Франко все ж наполегливо виступав за еволюційний розвиток суспільства, без кривавих потрясінь і революцій.

Отже, в розумінні ідеї соціального прогресу, І. Франко на перше місце ставить людину, шлях до гармонійного суспільства і щастя, що можливий виключно через свободу людини і гарантію її людських прав.

Одержано 12.04.2016

УДК 821.161.2

РЕЛІГІЙНІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА:

ВЛАСНА СТЕЖКА ДО БОГА УКРАЇНСЬКОГО МИСЛИТЕЛЯ

Демиденко Надія Михайлівна, *завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник*

Творча діяльність найвидатнішого інтелектуала XIX ст. і через

століття залишається непізнаною до кінця. У радянській історіографії Іван Франко був представлений як «войовничий атеїст». Достеменно невідомо на чому базувалось це твердження, адже церква не накладала на нього ніяких заборон чи анафем. У своїх рідних Нагуєвичах Франко ходив до церкви, читав там «Апостола», у його будинку на почесному місці зберігалась ікона Богоматері. Митрополит А. Шептицький, який на час похорону І. Франка перебував у Росії, повернувшись, відслужив заупокійне богослужіння за душу спочилого.

Деякі дослідники посилаються на спогади А. Крушельницького, який вказував, що І. Франко категорично відмовився сповідатися перед смертю греко-католицькому священику О. Галущинському. І це послужило приводом називати великого українця безбожником. Але більшість науковців дотримуються протилежної думки, серед яких С. Капран, А. Пилипович, А. Рудняк, Я. Мельник, В. Расевич та ін.

У даному дослідженні зроблена спроба проаналізувати релігійні погляди І. Франка, спираючись на його статті, зокрема «Радикали і релігія» (1898), «Радикали і попи» (1898), «Що се за інтелігенція – галицькі попи?» (1879), в яких І. Франко чітко сформулював своє ставлення до релігії взагалі та до священнослужителів зокрема. Подання першоджерел дає точну характеристику, бо цитати «говорять самі за себе», без надуманої інтерпретації дають чітку відповідь на актуальну і складну проблему історичного дискурсу.

Так, у своїй статті «Радикали і релігія» (1898) Франко пише, що «книжники і фарисеї» звинувачують представників радикальних партій у тому, що вони «поширюють безбожність». Натомість І. Франко звинувачує церкву, що вона протягом багатьох століть, ще з часів прийняття християнства на наших землях, не відстоювала чистоти віри, а «говорить народові десять раз більше про чорта і про всяких злих духів, як про Бога...».

Іван Франко, як і вся українська передова інтелігенція, захоплювався ідеями соціалізму і радикалізму. У статті «Радикали і попи» (1898) І. Франко зазначає, що радикали дійсно ніколи не були «сердечними приятелями попів». На те були вагомі причини, адже священники навчали народ «бити поклони перед кожним урядом, здаватися за ласку згори, ... добивались прав і користей для себе, для свого попівського класу, а народові товкмачили, що то буде користь для цілого загалу».

Він небезпідставно звинувачує служителів релігійного культу, що одні з них «першими повернули оглоблі до Московщини», а інші - сприяли тому, щоб багаті українські монастирі стали «гніздами польщини». Правомірно критикує «святих отців» за те, що вони у Василіанських школах виховували українських дітей фактично за традиціями єзуїтських. Недаремно, як згадує Франко, гайдамаки у

1768 р., руйнуючи Умань, «люто накинулись» на Василіанську школу і вкинули всіх її учителів до криниці.

У статті «Що се за інтелігенція – галицькі попи?» (1879), І. Франко зазначає, що церква повинна займатися справжнім духовним вихованням і просвітництвом. Але натомість представники священного сану з простими людьми спілкуються «лише з причин чисто практичних», - про яке-небудь просвічування, навчання, надзор тут бесіди немає».

Виступаючи проти всього, що принижує людську гідність, молодий соціаліст (хоча його офіційно звинувачували в соціалізмі ще до того, як він став соціалістом), у листах до Ольги Рожкевич (1878) вказує про необхідність надання свободи вибору для кожної людини, особливо в питаннях віри. Зокрема, в одному з листів Франко пише: «Соціалізм, який ґрунтується на неограниченій свободі личности під оглядом переконань, - значить не може ж видавати війни релігійним переконанням, не може на силу відбирати їх нікому, коли вони кому дорогі або святі».

Виходячи з тези, що Бог не забороняє шукати істину в сумнівах, Франко прагне дійти сам до істини: що ж є насправді істинно Божим, а що - ні. Загальновідомо, що Іван Франко добре знав Святе письмо. Він займався перекладом книг Старого Завіту – пророка Ісаї та Йова. З Нового Завіту переклав Євангелії Луки та Матвія. Також досліджував апокрифічні, заборонені цервою євангелії. Він зауважував, що в апокрифічних євангеліях подається набагато більше інформації про життя Ісуса і його матір, ніж в офіційно дозволених цервою Євангеліях. Вивчаючи П'ятикнижжя Мойсея зазначав про деякі розходження справжнього змісту книг з трактуванням його офіційною цервою. У 1910 році Франко навіть заявив, що одержав «з волі Провидіння» дар чути «голоси духів».

Працюючи над книгою «Сотворення світу», він виступає як справжній дослідник, викладає свої думки, опираючись на глибокі знання археології та природознавства. До речі, в передмові він зазначає, що Дарвін був також релігійною людиною. На жаль, цей твір вийшов невеликим тиражем, він не потрапив до 50-томного академічного видання творів мислителя.

Отже, у революційному пориві Іван Франко міг різко критикувати священнослужителів, розглядаючи релігію, як ідеологію, яка перетворилася на владу. Але називати Франка атеїстом, який у свій час писав «З хреста пливуть всі наші сили і віра наша пресвята», означало б ігнорувати глибинне, істинне розуміння Бога.

Одержано 15.05.2016

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ФРАНКА

Іванов Станіслав Юрійович, доцент кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук

Наприкінці ХІХ на-початку ХХст. в Україні повним ходом відбувався перехід українського національно-визвольного руху від культурницького етапу до початку активізації тривалої боротьби за визволення нашого народу з-під поміщицького і капіталістичного гніту. Важливим кредо певних політичних мислителів того часу ставала всебічна підтримка і розвиток національного руху за встановлення незалежної української держави.

Чинне місце в українському національно-визвольному русі, розвитку української культури, соціально-політичної та філософської думки належить Івану Франку. Життєвий шлях письменника став нагальним прикладом того, як з-під низенької стріхи селянської хати можна досягнути піднебесних інтелектуальних висот і збагатити духовний спадок як української так і світової культури.

У творчості Івана Франка як громадсько-політичного діяча, значна увага приділяється проблемі виникнення держави та її розвитку. Видатний письменник та політичний діяч отримав освіту у Львівському університеті. Саме в рідному краї він першим заснував партію європейського зразка, яка отримала назву «радикальна партія». Ця політична сила мала свій певний електорат, програму та механізм дій, що особливо відрізняло її від інших політичних партій того часу. Геній Франка як політика полягав в тому, що він досконально знав тодішню конституцію Австро-Угорщини, вмів знаходити у ній такі ходи та сентенції, що дозволяли висувати визначені питання і проблеми українського характеру, серед яких, особливо важливим було питання самостійності України. Заснована Франком та його прибічниками «радикальна партія» мала свою політичну програму, в якій ставилися як мінімальні так і максимальні завдання. Слід відзначити, що суть програми-мінімум полягала в тому, щоб створити Галицьку автономну область, а вже програма максимум в свою чергу, передбачала створення незалежної соборної Української держави, яка б об'єднувала всіх українців. Якщо мова йде про українців західного регіону, то вони були впевнені в тому, що є окремим народом і не мають нічого спільного з українцями наддніпрянської України так само, як і з поляками.

У зазначений період керівництво Австро-Угорщини та парламент офіційно визнавали радикальну партію. Ця політична сила брала участь у виборах, вона офіційно висувала своїх кандидатів та

намагалася створити в парламенті свою фракцію. Що стосується самих виборів, то вони тоді відбувалися так би мовити в два етапи. На першому етапі село обирало окремого представника, який потім мав віддати свій голос за конкретного кандидата. Якби на той час, хоча б третина українських сіл обирала кандидатів, що дійсно відстоювали українське питання, тобто тих, хто погоджувався з політичною програмою радикальної партії Франка, то, відповідно, можна було б сміливо говорити про створення парламентської фракції і піднімати питання про створення української автономної області. Але на жаль як сьогодні, так і в той період в суспільстві існували ті ж проблеми, що і зараз. Ось чому, дуже часто мали місце такі випадки, коли і електорат і самих кандидатів в депутати, підкуповували за «ковбасу». Зокрема навіть з'явилося таке поняття, як «хрум». Через такі корупційні дії кандидати в австрійський парламент від радикальної партії, у тому числі й Іван Франко, фактично програвали на виборах тричі. В різні роки кількість депутатів в парламенті від політичної партії Франка становила від трьох до п'яти чоловік а сам він, так ніколи і не став депутатом австрійського парламенту.

Загальна чисельність членів радикальної партії становила приблизно двадцять тисяч осіб, крім цього вона мала свої періодичні видання а партійні осередки знаходилися майже в кожному селі. За вісім років свого існування, ця політична сила провела близько двадцяти партійних з'їздів, на яких обговорювалися та приймалися важливі програмні документи, затверджувалася передвиборча тактика і проекти різних законів. Зауважимо, що не всі ці закони були втілені у життя та принаймні на цьому напрямку своєї роботи партія поводитася дуже активно. Але слід звернути увагу і на той факт, що обрані від партії депутати, в австрійському парламенті, мали визначені привілеї. Тодішня влада вміла створити для них привабливі умови, викликаючи бажання бути лідером, провідником власного народу, гетьманом, опікуном, керівником і та ін. Варто зазначити, що Франко як далекоглядний політик передбачав всі етапи розвитку політичних партій: спочатку вона росте, потім у ній починає виділятися велика кількість лідерів, а на останньому етапі вона, як правило, перестає існувати. Після чергових, невдалих спроб балотуватися до парламенту члени радикальної партії в усьому звинуватили Франка, як її головного керівника та ідеолога. 1898 року радикальна партія припинила своє існування, як монолітна політична сила. З неї виокремились одразу п'ять нових різних за орієнтацією невеликих партій. Пізніше Іван Франко разом з Михайлом Грушевським намагався створити націонал-демократичну партію, а потім взагалі зійшов із політичної арени назавжди.

Отже, можна сміливо говорити про те, що Іван Франко був

однією із найважливіших видатних постатей як української так і світової літератури, науки, громадсько-суспільної та політичної діяльності наприкінці XIX – на початку XX ст. Тодішні суспільно-історичні умови, що склалися як в Росії так і в Україні, а зокрема й у Галичині, що знаходилася під владою Австро-Угорської імперії, наклали яскравий відбиток на світогляд і напрямок літературної, наукової, громадсько-суспільної та політичної діяльності Франка. Він був революційним демократом і соціалістом, який добре знав марксизм та щиро сприймав певні його головні ідеї. Франко представляв собою титанічну фігуру історичного переходу від революційно-демократичного до пролетарського етапу національно-визвольного руху, і саме в цьому розумінні його можна вважати видатним новатором у розвитку суспільно-політичної думки і естетичної свідомості в Україні. Саме в цих сферах він багато чого історично завершував, а ще більше - відкривав, передбачаючи майбутнє.

Одержано 11.05.2016

УДК 811.161

ІВАН ФРАНКО ЯК ДОСЛІДНИК ТА ПЕРЕКЛАДАЧ ТВОРЧОСТІ М. В. ГОГОЛЯ

Овчинников Михайло Олексійович, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук

Іван Франко приділяв значну увагу дослідженню російського літературного процесу, проблеми якого висвітлював не лише українською, але й польською та німецькою мовами. Франка – літературного критика і перекладача особливо цікавила творчість російських письменників, українців за походженням, які збагатили світову літературу. Його інтерес до особи та творчості М.В. Гоголя засвідчують літературно-критичні нариси та перекладацька діяльність.

І. Франко підкреслював українське коріння М. Гоголя та вплив на його творчість української культури. В одному з літературно-критичних нарисів містяться Франкові спостереження над фольклорними мотивами і образами української культури у творчості

М. Гоголя. Іван Франко вбачав і зв'язок Гоголя з літературною діяльністю українських письменників першої половини XIX століття, зокрема Г. Квітки-Основ'яненка.

Визначаючи значення творчої спадщини М. Гоголя для розвитку української культури, Франко зазначав, що його твори, написані російською, не дуже відомі українському загалу, особливо на Галичині. Письменник вважав за потрібне здійснити переклад кращих творів Гоголя українською мовою для ознайомлення з ними широкої громадськості.

Найкращими творами Гоголя І. Франко вважав «Ревизор» і «Мертвые души». Він підкреслював майстерність Гоголя-сатирика щодо творення типізованих художніх образів. Високо оцінював Франко і повість «Тарас Бульба». Саме ці твори, на його думку, заслуговують перекладу українською мовою, оскільки мають не лише пізнавальне, але й суспільно-виховне значення.

Твори М.В. Гоголя (в перекладах українською) видавалися у другій половині XIX – на початку XX століть неодноразово. Майстерні переклади гоголівських ранніх творів здійснили М. Старицький, Олена Пчілка, Леся Українка. І. Франко взявся за найскладніше завдання – переклад першої частини «Мертвых душ». Видання вийшло друком 1882 року і супроводжувалось невеликою післямовою перекладача.

Іван Франко не лише перекладав, але й випрацьовував на підставі власного досвіду теоретичні засади художнього перекладу. Він розглядає цей процес як перетворення системи смислів оригіналу, а не звичайну заміну знаків однієї мови знаками іншої. На думку І. Франка, головне для перекладача – якнайповніша передача змісту художнього твору, а не точна формальна відповідність. Він допускав певну адаптацію перекладного тексту до сприйняття іншомовним читачем, однак зауважував, що перекладач не повинен надто вільно поводитися з текстом оригіналу.

Виходячи з цих настанов, І. Франко здійснював переклади творів світової та російської літератури, зокрема поеми М. Гоголя «Мертвые души». Переклад І. Франка відзначається своєрідною передачею російської розмовно-просторічної лексики та фразеологізмів, що забезпечує їх народний характер, афористичність, дух оригіналу. Фразеологічні звороти в гоголівському тексті І. Франко частіш за все передає відповідними українськими конструкціями, враховуючи при цьому додаткове емоційно-стилістичне та змістовне забарвлення конкретної мовної одиниці. У разі відсутності співвідносних українських фразеологізмів перекладач звертається до переказу, відтворюючи зміст першотвору. Прислів'я та приказки у Франковому перекладі «Мертвых душ» передаються точно і в лапках (як цитати). Низку гоголівських висловів, які згодом стали крилатими,

Франко також передає без змін. До розмовно-просторічної лексики він добирає українські паралелі, що надає перекладу яскравого українського колориту. Полісемічні слова І. Франко кожного разу перекладає по-різному з урахуванням контексту і персонажа. Усе це показує творче відношення письменника-перекладача до відтворення тексту «Мертвых душ» українською мовою.

І. Франко високо оцінював творчість М.В. Гоголя, підкреслюючи значення його художньої спадщини для розвитку української культури. Франкові належить перший український переклад поеми «Мертвые души», що сприяв популяризації творчості М. Гоголя на західноукраїнських землях. Переклад І. Франка став видатним явищем в історії української художньої мови і не втратив свого історико-літературного значення до сьогодні.

Одержано 15.05.2016

УДК 821.161.2:78

МУЗИКА У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Серова Олена Юріївна, доцент кафедри естрадного виконавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, член Національної спілки композиторів України, лауреат премії ім. А. Ревуцького, кандидат мистецтвознавства

Значення музики в житті й творчості Івана Яковича Франка величезне. Музика супроводжувала митця протягом усього життя: вивчення музичних предметів та участь у хорі гімназії, захоплення народною піснею, етнографічні дослідження, статті з музичної проблематики, музичні теми в художній творчості, а також взаємини з видатними музичними діячами. Іван Якович був від природи музично обдарованим, мав добрий музичний смак, прекрасну музичну пам'ять, а також непоганий тембрально баритоновий голос.

Перші музичні враження І. Франка пов'язані з народними піснями, які він став збирати та записувати з 10-річного віку. У навчальній програмі Дрогобицької гімназії, куди І. Франко вступив 1867 р., був факультативний предмет з музики («співи» або «теорія музики та сольфеджіо»), який дозволив майбутньому літераторові певною мірою опанувати нотну грамоту. В гімназії І. Франко зібрав понад 800 пісень, почутих від матері та селян з Нагуєвичів. Записував народні пісні І. Франко навіть у трагічні моменти свого життя, перебуваючи у в'язниці у Львові (1877) та в Коломиї (1880). Загалом за своє подвижницьке життя І. Франко записав близько 4 тис. творів.

Зацікавлення народною піснею стало основою науково-етнографічної діяльності І. Франка. Як студент Львівського університету та член редакції журналу «Друг», він запропонував

запровадити в журналі рубрику «Із уст народа», де оприлюднювалися записи найрізноманітніших збірок фольклору, що на його заклик надходили до редакції зі всієї Галичини. Під впливом І. Франка у Галичині формується школа фольклористики європейського рівня, до якої належать В. Гнатюк, Ф. Колесса, О. Роздольський, С. Людкевич та ін. Франко звертає увагу на необхідність записувати та видавати не тільки тексти народних пісень, а й їхні мелодії, ініціює створення комітету, який працює в цьому напрямі. До комітету входять, крім І. Франка, О. Нижанківський, Д. Січинський, Ф. Колесса, О. Роздольський, М. Павлик. На межі століть І. Франко головує в Етнографічній комісії Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) та ініціює видання цілої низки фольклорно-музичних публікацій: 230 пісень, які записав у с. Ходовичах на Стрийщині Ф. Колесса та видав у збірці «Галицько-руські народні пісні з мелодіями» (1902) і 1529 пісень у збірнику «Галицько-руські народні мелодії» (1906–1907), який склав С. Людкевич, розшифровуючи фонографічні записи Осипа Роздольського. Серед великої кількості (понад 50) науково-етнографічних праць І. Франка вирізняються «Жіноча неволя у руських піснях народних» (1883) і фундаментальні «Студії над українськими народними піснями» (1913).

У другій половині ХІХ ст. українські мистецькі колективи в Галичині під владою Австрії, на жаль, не мали стаціонарних пунктів творчості та вели мандрівний спосіб життя. І. Франко був серед тих ентузіастів, які поклали початок мандрівним хоровим концертам. Об'єднавшись у 1891 р., вони створюють хорове товариство «Боян». Таким був і перший професійний український театр, створений при товаристві «Руська бесіда» 1864 р. Український театр був музично-драматичним, музика в його виставах була не супровідним елементом, проте активною складовою п'єси. Основу репертуару становили українські побутові та історичні драми з піснями й танцями, народні оперети, пізніше – постанови іноземних авторів. До багатьох вітчизняних і перекладних вистав віршовані тексти до музики створював І. Франко.

Надзвичайна музикальність Франка віддзеркалилася у його власних художніх творах. Літератор уловлює кожну інтонаційну ланку, відображає весь спектр емоцій, які формуються під час звучання музики – чи народної пісні, чи твору класичної музики. Музика у творах Франка співзвучна настроям дійових осіб, підсилює або контрастує з ситуацією. Так, у незакінчених повістях «Не спитавши броду» та «Дріада», які мають автобіографічні мотиви, народні пісні органічно вписуються в текст, створюють відповідний колорит, в них приховано акумулюється ідея твору. Поштовхом до написання драми «Украдене щастя» стала пісня «Про шандаря» і та ін. Одним з

перекладних творів Франка, тісно пов'язаних зі світом музики, став «Моцарт і Сальєрі» О. Пушкіна та ін.

Разом з цим на твори І. Франка створено близько двохсот музичних композицій. Першим композитором, що створив музику власне до твору І. Франка був В. Матюк. Це – музика до ще юнацької п'єси Франка «Три князі на один престол», написаної в 1876 р. й поставленої на сцені аматорською студентською театральною трупю. Покладені на музику багато віршів митця: «Безмежнеє поле», «Вічний революціонер», «Гей Січ іде, Красний Мак цвіте», «Встань, Орію!», «Гімн свободи» (з вірша «Товаришам з тюрми»), «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Червоно калино», «Надходить ніч» тощо. Українські композитори вважали за честь змузичувати творчість видатного літератора. Серед таких: М. Лисенко, В. Каміїнський, А. Кос-Анатольський, Д. Січинський, Г. Майборода та ін.

І. Франко прекрасно орієнтувався у західноукраїнському музикознавстві. Постійно друкував статті та рецензії про сучасне йому музично-концертне і театральне життя України, про нові музичні видання, про подальші напрями розвитку української музики. У наукових планах Франка було написання докторської дисертації на тему «Церковні пісні XVII і XVIII ст.». Проте згодом він відмовився від такого проекту.

Протягом свого життя І. Франко співпрацював з багатьма знаними українськими та зарубіжними композиторами і музикантами. Зокрема, найтісніша дружба і глибокий взаємовплив поєднали Івана Яковича з фундатором національної музичної школи М. Лисенком. Микола Віталійович одним з перших українських музикантів звернув увагу на надзвичайну музикальність І. Франка при виконанні українських народних пісень. Композитор записав від І. Франка двадцять дві народні пісні, вісім з яких помістив у IV випуску «Збірника українських народних пісень» (1886). Обидва митці багато розмірковували над проблемами української культури. Ці розмови продовжувалися під час активного листування, що тривалий час здійснювалося між ними.

Авторитет І. Франка був високим і поміж таких видатних етномузикантів, як Ф. Колеса, К. Квітка, С. Людкевич. Скажімо, Ф. Колеса у 1912 р. записав від І. Франка 30 пісень. На підставі цих записів та особистих спогадів про письменника Ф. Колеса написав наукову працю «Улюблені пісні Івана Франка» (1946). Глибока дружба поєднала І. Франка і з такими видатними українськими оперними співаками, як С. Крушельницька, О. Мишуга та ін.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що взаємовплив суміжних мистецтв – літератури та музики – у творчій спадщини І. Франка свідчить про те, що українське слово, музика,

танок, обряд, звичай і взагалі знання народної мудрості не тільки надало йому можливість відчувати український поетичний фольклор у всій його повноті, а й зіграли важливу роль у формуванні теоретичних поглядів І. Франка.

Одержано 11.04.2016.

УДК 811.161

РОЛЬ І. ФРАНКА У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Явтушенко Василь Миколайович, доцент кафедри українознавства Харківського національного університету радіоелектроніки, кандидат філологічних наук

Кривушкіна Ірина Валеріївна, старший лаборант кафедри українознавства Харківського національного університету радіоелектроніки

І. Франко, будучи людиною талановитою в багатьох сферах, і не байдужою до долі рідної мови, не міг оминати питання формування української мови, тим більше, що для її розвитку наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. на Західній Україні були несприятливі умови.

Мова творчості Франка розвивалася в надзвичайно складних умовах. Германізаційні та полонізаційні заходи уряду в Галичині, місцеві говірки, так зване «язиччя» в книгах і пресі, боротьба за правопис і мову аж до намагань деяких кіл створити спеціальну наддністрянську літературну мову і та ін., дуже ускладнювали, гальмували творення спільної літературної мови українського народу. Специфічними умовами, в яких знаходилося населення західноукраїнських земель, пояснюються труднощі і перешкоди в творенні української літературної мови і тим більше підкреслюють значення Франка, що постійно брав найактивнішу участь у творенні спільної для наддністрянців і наддніпрянців літературної мови.

У центрі уваги Франка були питання історії української літератури та мови другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. Поборовши мовні вагання перших років літературної праці, Каменяр виступив проти москвофілів, «язичія», зазначивши, що літературна мова повинна формуватися на народній основі. У статті «Етимологія і фонетика в южноруській літературі» (1894) І. Франко науково обґрунтував переваги фонетичного правопису для української літературної мови. Виступив Франко і проти намагань «латинізувати» українську графіку, заявивши у праці «Азбучна війна в Галичині 1869 р.» (1912), що ця спроба була б найтяжчим ударом не лише по українській мові, а й у всій українській культурі.

Досліджуючи історію питання, І. Франко дав досить повну

картину розвитку літературно-писемної мови XVI – XVIII ст. У своїй статті «Літературна мова і діалекти» (1907) автор заявив, що український народ повинен мати одну літературну мову, в основі якої лежать говори Середньої Наддніпрянщини, мова І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького та ін. Еталоном для нього була мова Т. Шевченка. Він глибоко вивчав її і перший дослідив мовну лабораторію Кобзаря.

Франко вважав, що українська літературна мова повинна обслуговувати всі сфери людської діяльності. Наприкінці XIX – поч. XX ст. українській мові, за його словами, «приходилось здобувати нові поля невідомих досі понять» («Михайло Старицький», 1902). Франко робив усе, щоб для цих нових понять з'являлися в українській мові відповідні слова та терміни, взяті з народної мови, запозичені з інших мов, інтернаціоналізми, утворені діячами науки і культури («Ковані слова»). Він дав сучасне тлумачення поняття «науковий термін» і фактично став основоположником наукового та публіцистичного стилів української мови, тим самим сприяв утвердженню новітньої мовознавчої термінології. Мовознавець одним із перших запровадив в українську мову терміни «арго», «фонетична альтернація», «ономастика», «синтаксична конструкція».

Крім цього, І. Франко має значні досягнення і в інших сферах українського мовознавства. Діалектологічні погляди дослідника викладено в статті «Літературна мова і діалекти» (1907). Він чітко розрізняв і послідовно вивчав територіальні і соціальні діалекти, визначив їх особливості, вказав на характер взаємодії літературної мови і діалектів, дав класифікацію західноукраїнських говорів, яка майже не відрізняється від прийнятої сучасною діалектологією. Дослідженням «Причинки до української ономастики» (1906) було започатковано українську ономастичну науку, а тритомною працею «Галицько-руські народні приповідки» (1901-1910) дав неперевершений зразок розробки української фразеології.

Виступи І. Франка з мовознавчої тематики – це один з проявів його великої і важкої праці в галузі створення демократичної культури у Західній Україні.

Коли в середині першого десятиріччя XX ст. представники західноукраїнської інтелігенції масово почали переходити до фонетичного правопису, то в цьому була значною мірою заслуга Івана Франка.

Багатогранна й неупинна робота Івана Франка в боротьбі за широке запровадження фонетичного правопису в Західній Україні та його пропаганда «конечності літературного і національного поєднання галицьких русинів з українцями» відіграли важливу роль у повороті від «язичія» і засміченої діалектизмами мови Галичини до літературної

мови на загальнонародній основі та до фонетичного правопису.

Мовознавча і художня спадщина І. Франка і по сьогодні залишається актуальною. Ігнорування рідної мови, вилучення її зі сфери повсякденного життя у різних сферах та галузях функціонування нашого суспільства є болючим питанням. Варто згадати слова І. Франка: «Здається, що таке рідна мова? Чим вона ліпше для мене від усякої іншої і що мені вадить при нагоді замінити її на всяку іншу? Практик, утилітарист, не задумуючись ані хвилини скаже: пусте питання! Мова – спосіб комунікації людей з людьми, і, маючи до вибору, я беру ту, яка дає можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: Pardon, ти не маєш вибору, в якій мові вродився і виховався, тої без скалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою».

Доки кожен українець не буде керуватися тією загадковою «таємничою силою», назва якій національна свідомість, патріотизм, генетична пам'ять і громадянська позиція, доти ми будемо підривати престиж не лише української мови, але й авторитет України.

Таким чином, на сьогодні сталася ситуація, коли Франко-письменник «затмарив» Франка-мовознавця, між тим, його мовознавчі студії є надзвичайно актуальними і на теперішній час. Письменник-патріот розглянув у своїх дослідженнях багато питань, які є злободенними і потребують більш ретельного вивчення.

Одержано 16.05.

УДК 821.161.2(091)

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Язвінська Олена Миколаївна, доцент кафедри теорії та історії держави і права Київського національного транспортного університету, кандидат історичних наук

Система наукових поглядів І. Я. Франка сформувалася у процесі вивчення історії українського народу, його культури і духовності від найдавнішого періоду до сучасної йому доби. Хоча І. Франко і не був професійним істориком, проте він ґрунтовно вивчав історичні джерела та літературу, висловлював методологічні поради. Творча спадщина І. Франка засвідчує про широту інтересів мислителя. Скажімо, такі праці, як «Мислі о еволюції в історії людськості», «Що таке поступ?», «Повний образ історії України-Руси», «Святослав», «З історії Брестського собору 1596 року», «Хмельниччина 1648-1649 років у сучасних віршах», «Панщина та її скасування 1848 р. у Галичині», «Матеріали до історії Коліївщини», «Наш погляд на польське питання», «Причинки до історії України-Руси» та ін. висвітлюють важливі проблеми історичного буття не тільки

українства, а й усїєї світової спільноти.

Так, І. Франко приділяв значну увагу впливам скіфів на український історичний процес, наголошував на слов'янській природі антів, досліджував історію Київської держави, започаткованої, на його думку, в VII ст. Історію Галицько-Волинської держави трактував як продовження традицій Давньоруської. Він вказував на те, що до XIV ст. українська державність розвивалася самостійно. Польсько-литовська доба поставала як трагічний період української історії, з якого розпочинається національне та соціальне поневолення українців. Важливу увагу вчений зосереджував на історії українського козацтва, як важливої рушійної сили суспільно-політичних і культурних процесів XVII-XVIII ст., зосереджуючись на постатях П. Конашевича-Сагайдачного, Б. Хмельницького та інших прославлених особистостях козацької доби. Він різко критикував наступ російського царизму на Україну в XVIII-XIX ст. Закріпачення селянства, послаблення козацького елемента, обмеження автономії козацької України завершилося ліквідацією окремішності.

Погляди на український історичний процес кристалізувалися на тлі широкої панорами культурного життя, зокрема на основі матеріалів народної творчості, передусім пісенної. Цікаво, що записувати народні пісні літератор розпочав ще з дитячих років і протягом свого життя зібрав понад 4 тис. творів.

У 1890-х роках у І. Франка сформувалася чітка концепція українського літературного процесу - від стародавньої доби до модерної. Першорядним І. Франко вважав розробку наукових критеріїв періодизації письменства, виокремивши три основні епохи у розвитку української літератури. Староруська епоха переважно з візантійським впливом охоплювала період до половини XVI ст. Після об'єднання України з Литвою, а згодом з Польщею ці впливи змінилися у західноєвропейському вимірі. З середини XVI ст., від періоду переходу в «Южну Русь» московського друкаря Івана Федорова, заснування Острозької академії, появи численних церковних братств у містах, шкіл, друкарень розпочинається нова доба в історії української літератури. Вплив Заходу, здебільшого Польщі, переважав над впливом грецького Сходу. У цей період виникла полемічна література, написана новою літературною мовою, набагато ближчою до народної, ніж давньоцерковна. Друга половина періоду, починаючи з 1648 р., характеризується появою козацьких дум. Козацькі війни, підкреслював він, підсилили національну самобутність, витворили багату традицію могучих і сильних характерів і дали матеріал для розвою южноруської історіографії, найкращими представниками якої являються Самовидець і Величко. З підпорядкуванням частин України Російською та Австрійською

монархіями з їх, з одного боку, розвинутим мілітаризмом, грошовою системою, всевладною бюрократією, з іншого - застосуванням нових ідей гуманізму, рівності, народності, демократизму - визначилися характерні ознаки нової літератури: народний характер, демократизм, оригінальність, світськість.

Важливо наголосити, що саме І. Франко довів, що «малоруська» (українська) література не тотожна «великоруській» (російській), вона зароджувалася, розвивалася й існуватиме окремо.

На особливу увагу заслуговують погляди І. Франка на історію релігії. Звичайно, І. Франко не писав спеціальних академічних праць з теології. Проте один з дослідників творчості письменника Богдан Завадка зауважив, що навіть в особистій бібліотеці письменника переважали сучасні на той час дослідження з історії релігії і християнства. Безперечно, зацікавлення І. Франка релігією, теологією було пов'язане з його літературною працею. В історії релігійних вчень, у Святому Письмі він знаходив своїх літературних персонажів, осучаснював їх, пов'язував з ними ідеали добра, краси і знання. Своєю працею мислитель надав наступним поколінням вчених багатющий матеріал для дослідження історії духовності та її відображення в українській літературі.

Скажімо, Франків Мойсей – це одночасно вічна боротьбу сумніву і віри, проте сумніву подоланого, переможеного, це – твір, пройнятий високою вірою у революційний геній народу. Якщо Єгова – ідеал стародавнього пророка, потенційна сила душі Мойсея, його віра в народ, осяяні надією вершини людського духу, на які підносяться вождь народу, то Азазель – темний демон пустині, який проповідує спрощенство і фаталізм, насаджує скепсис і песимізм. Вічну тему – тему вождя і народних мас І. Франко підніс до широких філософсько-політичних узагальнень у загальнолюдському і глибоко національному плані. Одним із прикладів нерелігійної міфопоетики Франка може бути його твір «Каменярі». Тут дуже виразно проявляється емоційно-образне мислення поета, його антропоморфізація зла, яке стоїть на перешкоді людському поступу, віра у те, що каменярі, незважаючи на свою титанічну працю, збудують не собі, а нащадкам «світ новий». У цьому вірші Франко виступає як своєрідний міфотворець. Але його міф оптимістичний, реальний.

Отже, українознавчі праці І. Франка сприяли утвердженню самобутності українського народу і його культури в контексті еволюційної динаміки світової й європейської цивілізації, зумовивши вивчення національної історії в етнічній єдності, тягlosti і самобутності на ґрунтовній джерелознавчій базі.

Одержано 11.04.2016

ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНІ МУЗЕЇ ІВАНА ЯКОВИЧА ФРАНКА
Сошнікова Ольга Миколаївна, заступник директора з наукової роботи Харківського історичного музею імені М.Ф. Сумцова, кандидат філософських наук

Творчості та життєвому шляху Івана Яковича Франка в Україні присвячений цілий ряд музеїв. Так, у Львові діє Національний літературно-меморіальний музей Івана Франка, розташований у колишньому будинку Івана Франка (близько 4000 експонатів), де він мешкав із 1902 до 1915 рік. Заснований 10 жовтня 1940 року. Філії відкриті у селі Нагуєвичі 1945 року та селі Криворівні, у якому Франко перебував щороку влітку в проміжок між 1901 та 1914 роками.

Побачити та торкнутись аутентичних речей Івана Франка можна у будинку-музеї Франка у селищі Криворівня Верховинського району. За рекомендацією відомого етнографа Володимира Гнатюка, який називав Криворівню «Українськими Афінами», Іван Франко приїхав сюди уперше у 1901 році. Спочатку Іван Франко зупинявся у гуцула Проця Мітчука, якого називали знахарем, бо він умів лікувати людей і тварин, знав і шанував гуцульську старовину. А з 1906 року Франко жив у хаті Василя Якіб'юка – відомого різьбяр, доброго знавця народної медицини і фотографа-самоука.

У Криворівні Іван Франко не тільки відпочивав, але й працював. Тут він написав повість «Великий шум», поему «Терен у нозі», автобіографічне оповідання «У кузні», оповідання «Як Юра Шикманюк брив Черемош», поезії «У безсонну ніченьку» та багато інших. Також письменник здійснив ряд перекладів, записував фольклор.

Літературно-меморіальний музей-садиба І. Франка створено на батьківщині письменника в с. Нагуєвичі. Тут він народився в 1856 р в родині коваля, провів дитинство, а потім неодноразово повертався в рідні місця. Іван Якович любив Нагуєвичі, і вони любили його. Як тільки село облітала звістка, що приїхав Іван Франко, до батьківської оселі поспішали люди. Вони просили написати якесь клопотання, чи потребували поради, чи просто хотіли почути, що діється у світі. Розповідали про свою нужду і різні пригоди, які потім слугували канвою для сюжетів його літературних праць. Багато краян ставали героями чи прототипами творів: сільський священик Йосип Левицький, дяк Василь Гром, писар Кость Дум'як, рідний батько Яків, коваль. А інші допомагали йому записати, закарбувати в пам'яті нащадків народну творчість. До речі, Франко присвятив своєму селу

чимало наукових праць, приміром «Неолітичні знахідки в околицях Нагуєвич і їх сучасні уживання», «Коляда в Нагуєвичах», «Спалення Упирів в селі Нагуєвичі в 1831 р.», «Лісові шкоди, кари в Нагуєвичах», «Татарські напади на Підгір'я». І загалом зі своєї колосальної літературної спадщини в Нагуєвичах створив чимало, зокрема, повість «Захар Беркут», багато оповідань, поезій, перекладав сонети Шекспіра, «Фауст» Гете, «Мертві душі» Гоголя на українську, досліджував Шевченка та перекладав його твори на німецьку мову. При цьому встигав працювати на землі як звичайний селянин, і часто жив в поганих матеріальних умовах, не маючи ні взуття, ні лампи, щоб працювати вечорами. Сьогодні музей-садиба відтворена саме такою, якою її описав Франко у спогаді «Моя вітцівська хата». «Моя батьківська хата була під солом'яним стріхом, пошита китицями з житньої соломи. Вона була збудована правдоподібно ще наприкінці XVIII ст. в часі першого оселення Нагуївської Слободи, а мати мого вітця десь у 20 рр. XIX ст. купила її з усім обійстям, з 12 прутами поля та усіма господарськими приладами. Звичаєм майже всіх підгірських хат вона була орієнтована вікнами на полудень, мала дві обори. В хаті було дві кімнати, долішня, де стояла глиняна піч, при ній припічок і запічок».

Ще один музей Франка розташований у селі Лолин. Експозиції розповідають про важливі події з життя Івана Франка, пов'язані з селом Лолин, зокрема знайомство Франка з Ольгою Рошкевич. На думку біографів Івана Франка, знайомство з Ольгою Рошкевич було поштовхом до написання збірки поезій про кохання «Зів'яле листя». Низка цікавих експонатів висвітлює також деякі аспекти творчості Івана Франка: прижиттєві видання «Зів'ялого листя», оригінальні фото, автографи та інші документи.

Одержано 05.04.2016

УДК 930:[070.482:271.2-75(477.54) 18/19]

«В МАТЕРИНСЬКОМУ ВИХОВАННІ ЛЕЖИТЬ ЗАРІД ВСЬОГО ...»:

ІВАН ФРАНКО ПРО РОЛЬ МАТЕРІ У СПРАВІ ВИХОВАННЯ

Бондаренко Ганна Анатоліївна, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук

Іван Якович Франко як освічена людина та патріот свого народу, не міг стояти осторонь питань виховання. Його творча спадщина налічує десятки статей, присвячених проблемам початкової освіти та виховання. Дослідженням педагогічних праць І. Я. Франка вже з другої половини ХХ ст., активно займалися історики та педагоги

(А. Вишневецький, А. Г. Дзевєрина, В. С. Смаль, Д. Скільський, В. І. Микитюк, Б. Н. Митюрєв, Х. Чавдарєва, Л. Кєбель, О. О. Любар, М. Г. Стєльмахович, Д. Т. Федєренко). Прєте, погляди І. Франка на роль матерї в процесї виховання дитини до сьєгодні не є в достатній мїрї дослїдженими.

Іван Франко придїляв значну увагу процесу формування людини як особистостї, передусїм, з точки зору виховання в родинї. Водночас, зауважимо, що проблеми виховання, сїмейних цїнностей у той час активно обговорювалися у суспїльствї. Чимало уваги придїлялося такого роду проблемам передусїм на сторїнках рїзноманїтних педагогїчних видань. Деякї із тверджень, якї були висловленї тодї, продовжують жити і понинї. Так, наприклад, вїдомий публїцист того часу М. В. Шелгунов зазначав, що «сїм'я є мїкрокосмом суспїльства, яке її створило, і тому мїж суспїльством і сїм'єю існує самий тїсний зв'язок». Іваном Франком був вироблений свїй погляд на сутнїсть виховання дитини.

Безсумнївно, значною мїрою, вїн базувався на устаєлених християнських догматах, церковних традицїях та народному досвїдї. Традицїєно, жїнцї як матерї надавався прїоритет в процесї виховання дитини.

Разом із тим, саме у другїй половинї ХІХ ст. набула аргументованостї думка про те, що основи моральностї, свїтогляд дитини та правила поведїнки формуються в ранньому дитинствї, саме тому велика вїдповїдальнїсть покладаєлася саме на матерї. Франко намагався поєднати традицїєнї погляди на роль матерї із позитивїстськими вимогами науковостї, логїчностї та системностї при вирїшеннї проблем виховання. Зокрема, вїн наголошував на тому, що роль жїнки в сїм'ї подвїйна, з одного боку, жїнка – це правдива хазайка, але з їншого – добра матерї. Причому, вїн зазначав, що звання матерї стоїть вище вїд усїх їнших: «Тут вона стоїть на висотї природного, морального і гражданиського достоїнства, – вона є кормилиця людства!». Франко вважав, що сама природа чоловіка звїльнила його вїд виховання дитини. Лише жїнка зі своїми емоцїями та почуттям любовї здатна виховувати дїтей. Головною рїзницею мїж чоловіком і жїнкою в справї виховання дитини, вїн вважав набожнїсть. В тогочаснїй перїодицї, особливо церковнїй, часто лунали подїбнї заклики до матерїв: «Живучи перед Богом, всїєю вашєю поведїнкою, всїм вашим життям, любячи Бога, благословляючи Його, молячись Йому, ви навчите вашу дитину, оскїльки її серце та душа, природно з'єднуються з вашєю душею, і вона буде вїрити, як ви, буде любити, буде благословляти, буде молитися подїбно до вас». Франко також пїдтримував цю тезу, зокрема, вїн зазначав, що «Чоловїк шукає і пїзнає Його їстоту в дусї божества, жїнка – з побожнїстю любить

Його; він повіряється Божій мудрості, вона віддається Божій любові. Чоловік шукає причин своєї віри, попадає не раз в невірство, жінка живе в молитві і попадає скоріше в суєвір'я; він виховує дітей після практичної моральної науки, вона виховує їх в боязні Божій».

У той час в суспільстві вже гостро постала проблема «втечі» жінок від материнства, ухилення від обов'язків виховання своїх дітей, погляд на дитину як перешкоду особистим насолодам та як важкий тягар. Іван Якович засуджував матерів, які свої обов'язки виховання дитини перекладали на батька чи родичів, але, водночас, задавався важливим питанням: а як саме виконувати жінці свої нелегкі обов'язки? Він вважав, що справа виховання дитини вимагає більш наукового керівництва, аніж материнського інстинкту. Жодна материнська любов не може замінити знання та вченості. Він виносить на загальний розгляд проблему незнання жінками основ педагогіки, дитячої психології, історії материнського виховання тощо.

Окрему увагу Іван Франко приділив протиставленню виховання матір'ю вихованню школою. Він намагався переконати матерів, що боятися школи не потрібно, водночас він також радив не перекладати всі обов'язки на вчителів. Іван Якович підкреслював, що «доки дитина до школи ходить, повинні дім і школа спільно працювати над її вихованням».

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що Іван Франко значною мірою вбачав шлях стабілізації суспільства саме у вирішенні нагальних проблем виховання у родині. Для нього були характерні намагання зберегти від руйнування традиційні сімейні цінності, усталені норми виховання дітей саме матір'ю, але, в той же час, він наполягав на тому, що у процесі виховання слід спиратися на новітні досягнення педагогіки та психології, поєднати зусилля матері та школи.

Одержано 20.04.2016

УДК 821.«18/19» І.Франко

ІВАН ФРАНКО: ІЗ КНИГОЮ НА «ВИ»

Кужельна Олена Валеріївна, *начальник організаційного відділу виконавчого апарату Шосткинської районної ради Сумської області*

Ще за життя Івана Франка визнавали видатною людиною свого часу. Енциклопедичне видання Брокгауза і Ефрона писало про нього, як про «головного із сучасних представників малоруської літератури». Сучасне видання – «Енциклопедія історії України» - визначає Франка як письменника, публіциста, видавця, ученого-гуманітарія, загалом наводячи 20 його «спеціальностей», зокрема, - книгознавець і

бібліотекознавець. Іван Франко став автором майже 6 тисяч літературних, публіцистичних і наукових творів та брав участь у виданні 7 книжкових серій (бібліотек) та ще більше книжок він прочитав.

Я не помилюся, якщо буду стверджувати, що найголовнішим у житті Франка була Книга. Ще зовсім дитиною він поринув у чарівний світ знань саме завдяки книгам. Присвятивши себе літературній та видавничій справі, саме книги стали головним доробком і заробітком письменника. Крім того, аби створювати літературно-критичні статті та робити переклади різноманітних поетичних, прозаїчних творів, написаних німецькими, англійськими, польськими, французькими поетами та письменниками, перш за все, треба було перечитати ці книги мовою оригіналу. Та й головне оточення Івана Франка складали літератори - люди, які створювали найдивовижніше диво у світі - Книги. Книги, як основне джерело знань, завжди оточували Франка вдома і в робочих кабінетах, під час навчання і поїздок.

«Початків читання вчив мене вуйко, селянин Павло Кульчицький», - писав у своїй автобіографії Іван Франко. У 6 років він пішов до «тривіальної школи в Ясениці Сільній». За два роки навчання вже міг бездоганно читати українською, польською та німецькою, добре рахувати та розв'язувати задачі. Цінуючи велику жагу Франка до знань, місцевий священик Йосип Левицький часто запрошував маленького Івана до себе у гості, давав йому читати книги, а пізніше у заповіті відписав Іванові власну бібліотеку. Вже значно пізніше, в 1890-х роках, завдяки просвітницькій діяльності Франка мешканці Ясенівці відкрили у своєму селі читальню «Просвіти». Почесним гостем на відкритті був Іван Франко, який подарував читальні кількадесят своїх книжок.

1864 року 8-річний Іван був відданий на навчання у Дрогобич, у так звану нормальну Головну міську школу отців-василіан. Франко був зарахований відразу до другого класу. Іван виявив себе здібним учнем. Сам Франко не без гордості зазначав: «Через усі класи нормальні йшов я першим або другим преміантом». Наприкінці навчального року за успіхи у навчанні Іван Франко був нагороджений цінним подарунком - книгою. «В п'ятій класі, - писав Іван Франко, - почав я читати Шекспіра, Шиллера і Гете; велике враження зробив на мене також Гомер... В сьомій і восьмій класі я переклав ... «Антигону» і «Електру» Софокла».

Старанність Франка у навчанні та любов до книжок помічали і його товариши по навчанню. Карло Бандрівський згадував: «Вже в другому класі товариші пізнали, що він любить незвичайно багато читати та що шкільна наука замало давала йому знання. Читаючи на годині під лавкою, не уважав на хід навчання». І далі доповнював:

«Франко в народній школі був ...до книжки цікавий. Щоденно після школи вдома бігав півгодини, а тоді вертав до книжки або, як лис за курми, - так він за книжками ходив поміж люди. ... Помагав у науці своїм товаришам, але не дуже радо, бо це перебивало йому читання книжок». Інший ровесник Франка М. Кореневич теж зазначав любов Івана до книжок: «Найбільшим його заняттям поза школою ..було замилювання до читання всього, що йому лишень попадало в руки», а І. Погорецький згадував, що Франко «носив багато книжок і дуже багато читав». Ще за роки навчання в гімназії «Франко доказував потребу заложити свою студентську бібліотеку, здавати зміст прочитаних книжок і складати гроші на купівлю книжок».

Книги постійно оточували Франка і під час його навчання в університеті. Франко «швидко читав, швидко писав, - згадував А. Дольницький. - Я певний того, що, як бібліотекар «кружка», протягом року перечитав усю бібліотеку (кілька тисяч томів). Без книжки під пахвою рідко коли можна було його стрінуги на вулиці. А що прочитав, те і затамив на ціле життя». У 20-річного студента вже була чимала бібліотека, «з якої користалась молодь його кружка; в бібліотеці тій знаходили ми те, чого деінде тоді в Галичині не можна було знайти: «Вестник Европы», «Отечественные записки», твори Шедріна, Белинського, Добролюбова, Золя, Флобера, Спенсера, Лассаля, а з українських – Драгоманова, Мирного» .

Про особисту бібліотеку Франка згадували його сучасники. Г. Величко писав: «Франко мав дві слабкі сторони – це книжки й рибальство. Більшість зароблених грошей він витрачав на книжки, бо не всі потрібні матеріали міг знайти по бібліотеках. Помалу зібрав досить гарну бібліотеку з цінних наукових творів і свої книжки радо позичав знайомим. Не раз було круто у Франка з грішми, не ставало на прожиток, але на книжки мусило бути; ... він ...головну частину заробітку повертав на книжки».

За спогадами сина Тараса «в літературній, публіцистичній і науковій праці Франкові у великій пригоді стала його досить велика бібліотека. Франко власноруч вів каталоги своєї бібліотеки. Перший каталог був алфавітний – за авторами або заголовками, другий – за жанрами, третій – за номерами надходжень. З 1908 року ведення каталог біло доручено синові Андрію, а з 1913 року – Тарасові Франку. У бібліотеці Франка налічувалось 410 стародруків та рукописів, кількість інших книжок становила 7900 примірників. Під бібліотеку у власному будинку Франка була відведена окрема кімната. Для книжок Іван Франко закупив високі стелажі з завісками. Письменник добре орієнтувався у бібліотечному фонді і легко міг відшукати будь-яку потрібну йому книгу. Книги з бібліотеки Франка можна було поділити на декілька груп: літературознавство – біля 1300 книг, історія – 1200,

фольклор – біля 750. Зокрема, тільки з античної філології у бібліотеці Франка було приблизно 300 видань.

Іван Франко прищепив любов до книги своїм дітям. «Діти повинні, - писав Франко, - швидше вчитися читати, рахувати, мислити, ніж молитись». Від батька діти навчилися шанобливо та акуратно ставитися до книжок. «Шафи, повні книжок, котрих значення ми ще не розуміли, притягали магнетично нашу увагу, особливо ті, з золотими оправами і чудовими малюнками, - писала Ганна Франко. – Ці книжки не раз розгортав тато перед нами...Але ці, так бажані, моменти наступали тільки тоді, коли нам докладно помито звичайно брудні і замазані рученята і личка».

Де б Іван Франко не бував, він завжди цікавився: чи є тут бібліотека і поспішав її оглянути. Так, 1903 року Франка запросили на зустріч з молоддю до м. Самбор. По закінченні зустрічі Іван Франко звернувся з проханням до бібліотекаря: «Дозвольте оглянути вашу бібліотеку». Іван Франко оглянув шафи з книжками, переглянув бібліотечний каталог, і навіть знайшов неточність в одній з записів.

Небагато є письменників у творчому доробку яких були твори, присвячені темі шкільних бібліотек. У Івана Франка є окрема стаття з назвою «Ученицька бібліотека в Дрогобичі», написана у 1878 році, в якій він детально розповідає скільки і яких книжок було у зазначеному навчальному закладі. Він проаналізував дані про кількість відвідувачів і кількість взятих у бібліотеці книжок – виходило, що кожний читач за місяць прочитав 6-7 книжок. На перший погляд, ця кількість здається незначною. Але Франко зазначає: «Се число зовсім не видається нам малим, коли зважимо, що читання книжок позашкільних для гімназиста – річ зовсім нелегка при теперішнім переобтяженні наукою і при бідності.

Як би скрутно не було у житті Івана Франка, але він вишукував будь яку можливість і навіть віддавав «останню копійку» аби придбати нову книгу. Саме Книга і зробила Франка людиною «енциклопедичних знань» і найвидатнішою особистістю світу.

Одержано 11.05.2016

УДК 347.91/95(091) (477)

ІВАН ФРАНКО ПРО СУДОЧИНСТВО

Ільїн Олег Володимирович, аспірант кафедри загальноправових дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ

Значне місце у творчій спадщині І. Франка належить його правовим поглядам. Серед них найменш дослідженими є його

міркування про тогочасне судочинство, його недоліки, необхідність удосконалення. Звертаючись до характеристики суду, слідчого апарату, пенітенціарних установ, він відзначав, що тогочасний суд лише імітував захист порядку, а насправді був «однієї машини колесо», тобто колесом поліцейської державної машини. Він також підкреслював, що першооснова незалежності суду – його віддільність від адміністрації існує лише на папері. До цього І. Франко додавав, що рівність перед законом також існує лише на папері, а щодо багатого немає рівного права і бідного за одну й ту ж саму провину можуть покарати удвічі тяжче, ніж багатого.

І. Франко підкреслював, що судовий процес формально побудований з обмеженням слідчих засад на користь обвинувальних, що без дозволу прокурора здійснюються арешти, обшуки, виїмки. Одним з найбільших недоліків процесу він вважав заочне засудження, вимагав присутності обвинуваченого на процесі. За визначенням І. Франка тогочасний судовий процес в Австро-Угорщині був карикатурою на правосуддя: судові та прокурорські органи створювали штучні, недоведені та неіснуючі засади для обвинувачення та засудження, під час попереднього слухання часто виступали підставні особи у якості свідків, слідство наперед спрямовувалося до вигідного для обвинуваченого поміщика русло і, таким чином самими суддями порушувався закон, на сторожі якого вони повинні були стояти.

Відзначаючи, що метою судочинства повинне бути виголошення справедливого покарання, тобто покарання, яке відповідає тяжкості учиненого злочину, незалежно від соціального статусу особи, яка вчинила його, І. Франко був змушений констатувати, що в умовах тогочасної влади цього зробити не можна було. Він писав про тяганину та штучне затягування судового процесу, особливо, коли у ньому брала участь особа достатньо високого соціального статусу.

І. Франко вважав, що в обвинувальному вирокі суд повинен чітко вказати, у чому, і за яким законом особа обвинувачується, надати обвинуваченому право на захист. Мислитель відстоював принцип гласності процесу: суд повинен був відбуватися за відкритих дверей, а вирок оголошуватися публічно. Перебуваючи близько 15 місяців у австрійських в'язницях, І. Франко на собі випробовував, як відбувається виконання вироку суду в Австро-Угорщині. Порівнюючи так звану «тюремну конституцію» з конституцією імперії, він знаходив у них багато спільного: конституцією держави встановлено тюремний порядок по всій країні, а у в'язниці він виявляється у концентрованому вигляді. І. Франко вказав на відсутність регламентації в австрійських в'язницях, що створювало можливості

для свавілля їх начальників. Він різко виступав проти тілесних покарань у в'язницях, з гіркотою констатує, що вони мають місце повсюди.

Таким чином, аналізуючи погляди І. Франка щодо судівництва, необхідно відзначити, що вони мали прогресивний характер, співпадали з передовою правовою думкою того часу, а його критика австро-угорського судочинства була об'єктивною та аргументованою.

Одержано 15.04.2016

УДК 93:070

ІВАН ФРАНКО І ПРИНЦИПИ ЙОГО РЕДАКТОРСЬКОЇ РОБОТИ

Меліхов Костянтин Вікторович, *аспірант кафедри загальноправових дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ*

Усе життя І. Франка було пов'язане з журналістикою та видавничою діяльністю. І. Франко був одним з перших професійних видавців і редакторів в історії української книговидавничої справи, на багаторічному досвіді він сформулював і на практиці втілював основні принципи аналізу, оцінки, підготовки редакційного опрацювання літературних творів різних жанрів і типів видань. В історії українського редагування він вважається основоположником літературної критики та журналістики, побудованих на науково обґрунтованих засадах.

Ще на початку своєї редакторської діяльності у своїй статті «Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видавництва» (1882) І. Франко сформулював «основні принципи, яким повинна відповідати робота в популярних видавництвах, коли вони мають досягнути свою ціль, тобто – правдиво просвітити народ».

Ці принципи зводилися до певного планування роботи, правдивості у зображенні природи та життя, викладу знань в легкій формі. І. Франко пропонував розділити видавництва на три групи: «видавництво наукове, видавництво політичне і видавництво, навчає справам практичним: господарству сільському, ремеслах тощо». На думку І. Франка, періодичне видання — «не корчма чи притулок, де однаково радо зустрічають всіх — аристократа, демократа, поступовця, ретрограда, націоналіста, інтернаціоналіста. Видання має мати своє обличчя, свої ідеали, свою програму, своє коло авторів та читачів, бути ідейно спрямованим». Фундаментом редакторської та видавничої діяльності має бути служіння інтересам народу. І. Франко засуджував редакторів друкованих органів, які виконували замовлення високопосадовців і друкували тільки їхні

твори або ті, що відповідали певним напрямкам.

Важливим принципом редакторської праці І. Франко вважав колегіальність в оцінці творів, спільність зусиль співробітників, творчий, дружній дух колективної праці. Гостро негативно ставився І. Франко до редакторів, які одночасно прислужувались кільком партіям, називаючи це політикою служіння «нашим і вашим», яка на довгі роки гальмувала дискусії про актуальні справи, звівши все до брехні й беззмістовної балаканини. Письменник вважав, що будь-яке видання повинно мати чітку програму чи напрям, а не загравати із читачами, заради збільшення передплатників.

Робота в періодичних виданнях дала Франкові розуміння необхідності планування редакторської справи, прав й обов'язків редактора. Франко був твердо переконаний, що редактор – це, насамперед, організатор, який повинен надихати свій колектив новими ідеями та залучати молодих авторів.

Чільне місце в роботі Франка-видавця займав серйозний підхід до підбору матеріалу. І хоча важко було планувати видання, не маючи надійних авторів, потрібних коштів, зустрічаючи постійний опір з боку влади та поліції, І. Франко не робив того, що суперечило б його поглядам. Він добирав твори за ідейним спрямуванням, змістом та літературною майстерністю, вважав, що вони повинні мати як виховну, так і естетичну мету. Письменник вимагав від редакторських оцінок наукової глибини, аргументації, фахової кваліфікації. Редактор має уважно вивчити твір, простежити й розкрити причини помилок і вад. Редактор не повинен для зручності «розсікати» твір на окремі уривки, бо тоді наукова критика втратить свій сенс. Вивчаючи твір, слід спокійно простежити факти, встановлювати причини й наслідки. Усе має бути продумане, аргументоване, зазначав І. Франко, хоча є й такі редактори, що нічого не цураються, аби тільки досягти свого, або такі, що відразу приймають на віру те, що ще має бути доведеним. Поважаючи правдиву, об'єктивну оцінку, І. Франко обурювався на плітки, лайку, беззмістовні звинувачення.

Погляди Франка, як редактора, відіграли величезну роль у вихованні молодих письменників, у розвитку української літератури, у поліпшенні художньої вартості її творів. Саме з благословення Франка в літературу увійшли такі імена, як О. Маковей, О. Кобилянська, Уляна Кравченко, Н. Кобринська, Леся Українка, В. Стефаник, Є. Ярошинська, М. Коцюбинський. Підтвердженням і втіленням цих теоретичних принципів була практика Франка-редактора: його численні аналізи, рецензії на твори, їх редакційне доопрацювання. Вивчення редакторського досвіду І. Франка має важливе значення для молодих видавців, для сучасного стану книговидавництва.

Актуальність цієї теми зумовлюється потребою вивчення невідомих та малодосліджених сторінок цієї сфери творчої діяльності І. Франка. В наш час встає питання щодо цілісного вивчення творчої діяльності письменника та виявлення тих аспектів його творчої діяльності, що раніше були невідомими. Вивчення редакційної та видавничої діяльності Івана Франка є ефективною формою впливу на свідомість тих, хто сьогодні формує громадську думку незалежної української держави за допомогою засобів масової інформації.

Одержано 16.05.2016

УДК 94(477)

ЗАПАДНАЯ УКРАИНА В ЭПОХУ И. Я. ФРАНКО

Осипов Александр Михайлович, *старший преподаватель кафедры украинского и русского языка Харьковского национального университета строительства и архитектуры*

О жизни украинцев в империи Габсбургов можно сказать одним словом: бедность. Гористый рельеф, малые земельные наделы усложняли земледелие, а постоянный гнёт польской шляхты доводил крестьян до полного измождения. Не лучше жилось и населению маленьких галицких местечек, особенно после того как разделы Польши отрезали их от традиционных рынков сбыта в Украине. Стоит ли удивляться, что Галичина пользовалась в империи репутацией одной из самых бедных, захудалых окраин. Так, если в 1819 г. средний надел крестьянина в Восточной Галичине составлял 14 акров, то в 1848 г. – уже – 9,6, а размеры среднего поместья за те же годы увеличились с 1051 до 1400 акров. Короче говоря, это было то самое общество, в котором богатые неуклонно богатели, а бедные беднели. 3,5 тыс. глухих деревень, почти полное отсутствие проезжих дорог, примитивные методы ведения хозяйства – вот что такое Восточная Галичина того времени. Не удивительно, что и урожаи были здесь, как правило, раза в три меньше тех, что выращивали в Чехии или Австрии, а рацион крестьянина (картошка да капуста) составлял лишь около половины рациона западного европейца. В голодные годы люди здесь просто вымирали. Между 1830 и 1850 гг. смертность в Восточной Галичине превышала рождаемость. Соответственно средняя продолжительность жизни западно-украинского крестьянина была крайне низкой – от 30 до 40 лет.

Разумеется, не все западные украинцы были крестьянами. И если искать среди западно-украинского общества какого-либо рода элиту, то за неимением лучшей придется остановиться на греко-католическом духовенстве.

В преимущественно крестьянском обществе духовенство выбилось в элиту, как говорится, на безрыбье, заменив естественное при данном общественном устройстве элитарное сословие – украинское дворянство, которое еще в XVI – XVII вв. отказалось от своего народа, полонизировалось и перешло в католицизм. Вместо дворянских династий, веками связанных со своим «родовым гнездом», в Западной Украине появляются «династии» местных священников. В XIX в. западно-украинское общество состояло всего лишь из двух сословий – крестьянской массы и небольшой касты священников. Западные украинцы не только не имели своего собственного дворянства, но и среди горожан были представлены в еще более мизерных пропорциях, чем украинцы Российской империи. Все это дало основания некоторым историкам рассматривать западно-украинское общество XIX в. как «социально неполноценное».

Основания эти нельзя не признать достаточно серьезными. В самом деле, отсутствие дворянства в то время практически закрывало доступ к политической власти, без городов же не развивались промышленность и торговля.

В отличие от той части Украины, что вышла в состав Российской империи, Восточная Галичина не имела ни целины, которую можно было бы освоить, ни выхода к морю, который способствовал бы развитию торговли. А в отличие от Западной Европы, где массы крестьян уходили в города, которые нуждались в рабочих руках, даже те города Галичины, что можно было назвать городами (а таких уже было около 60), пребывали в глубоком застое. Возможности хозяйственного развития в этом регионе были весьма и весьма ограничены. Более того, экономическая политика Вены лишь обострила его проблемы, ибо она преследовала цель в основном сохранить аграрный характер восточной части империи и способствовать промышленному развитию лишь западных регионов, прежде всего Австрии и Чехии. При такой политике Галичина была обречена оставаться лишь сырьевым придатком и рынком сбыта готовой продукции, т.е. фактически внутренней колонией более развитых западных провинций империй.

Тот надел пахотной земли, который достался каждому крестьянину в результате всех реформ, представлял собой лишь жалкий клочок, на 70% это были участки размером менее 14 акров. Владея таким земельным участком, средняя семья едва могла сводить концы с концами.

Особенность Украины диктовалась принятыми здесь формами землевладения. В России, где более 95 % крестьян жили общинами, они несли коллективную ответственность за новообретенные земли, а плата за них входила в обязанность общины. В Украине же общинные

владения были редкостью. Около 85% крестьян Правобережья и почти 70% Левобережья вели единоличное хозяйство. Поэтому большинство украинских крестьянских семей получали индивидуальное право на землю и несли личную ответственность за выплату долга. Так укреплялась и без того сильная привязанность украинских крестьян к частной собственности, отличавшая их от крестьян в России.

В Украине рабочие в сколько-нибудь заметном количестве появляются лишь с середины XIX в. Поначалу большинство из них были задействованы в пищевой промышленности, прежде всего на сахарных заводах Правобережья. Но там еще не было, как правило, пролетариев в строгом смысле слова: по большей части это были сезонные рабочие, в определенное время года вновь возвращавшиеся в свои села и обрабатывающие свои земли.

Галицкие украинцы оставались всецело аграрным народом. В 1900 г. около 95% из них было занято в сельском хозяйстве, лишь около 1% - в промышленности (какой бы малой она ни была) и всего 0,2% - в торговле, Украинская интеллигенция, включая священников, была немногочисленной – от 12 до 15 тыс. человек.

В 1859 г. средний крестьянский надел в Восточной Галичине составлял 12 акров (4,8 га) в 1880 г. – уже 7 акров (2,8 га), а в 1902 г. – 6 акров (2,4 га). Говоря иначе, удельный вес крестьян, которых можно было считать бедными (т.е. владевших менее 12 акрами земли), возрос с 66% в 1859 г. до 80% в 1902 г.

К 1902 г. в провинции насчитывалось около 230 тыс. постоянных сезонных рабочих. Из них 18% были украинцы, 24% - евреи, 58% - поляки. Как и в российской Украине, этот очень «молодой» слой сохранял сильные связи с селом, и многие украинские и польские рабочие возвращались к сельскому хозяйству, отработав часть года в промышленности.

Несмотря на все свои усилия, в начале XX в. западные украинцы в целом еще увязали в нищете, неграмотность оставалась распространенным явлением, а уровень национального самосознания большей части крестьянства был нулевым.

Крестьяне страдали не столько от безработицы, сколько от катастрофического падения их доходов, вызванного резким снижением спроса на сельскохозяйственную продукцию. В годы кризиса чистая прибыль с одного акра (0,4 га) в мелких крестьянских хозяйствах снизилась на 70-80%.

Таким образом, вышеприведенный фактический материал дает возможность сопоставить историческую действительность и художественный вымысел, выяснить социальную структуру общества, тенденции периода в целом, характер образов, разобраться в сюжетной линии и логике поступков героев произведений И. Франко.

УДК 821.161. 2

ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ В ЖІНОЧИХ ОБРАЗАХ ІВАНА ФРАНКА

Голопич Інна Миколаївна, *старший викладач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ*

Питання щодо вивчення національного менталітету крізь призму гендерних ознак завжди залишаються актуальними. На початку ХХІ століття в українській культурі остаточно не сформоване уявлення про український менталітет. У реальному житті, ми замість корінних українських традицій користуємось калькою «совкових», які не мають нічого спільного з українською ментальністю. Глибинні джерела нашої ментальності слід шукати в літературних образах українських письменників. Справжнім українцям, на відміну від інших народів (наприклад, вважається, що у росіян абстрактно-філософське мислення), більш притаманне образне мислення. Ця образність просліджується в усьому: в живописі, музиці, літературі. Українська література наряду з іншими культурними надбаннями дає нам уявлення візуальності. В ній виникли певні традиції змалювання жіночих образів, які найбільш повно відтворюють їх ментальний колорит.

Іван Франко, у своїх прозових творах моделює образ жінки, яка здатна відстоювати свої права, рятуватись від соціальної незахищеності. Його героїні не являють собою доповнення чоловіка, вони усвідомлюють власне існування і виступають самостійними істотами, здатними керувати власною долею. Наприклад, в оповіданні «Маніпулянтка» головна героїня, Целіна, є освіченою, економічно незалежною, самодостатньою жінкою. Підтвердженням цього служить її фраза у дискусії на тему емансипації, що вона почуває себе незалежною, тому що живе власною працею, не впадає нікому тягарем, не дбає ні про чю ласку. Важливим наочним моментом є твердження Франка, що чоловік і жінка – це не дві раси і не дві нації, а дві частини одного цілого, тому їх треба вчити спільного життя, товаришування, спільної праці і співдяння. Таке його бачення не співпадає з поглядами щодо жінки того часу, але абсолютно відтворюють давню ментальність українців, де жінка переважно була рівною чоловікові.

Аналізуючи поезію Франка, слід зауважити, що, крім реальної жінки, він звертається до жінки-символу. У сонеті «Сікстинська

Мадонна» автор талановито передає сокровенні відчуття від побаченого образу Мадонни. Поет возвеличує жінку-матір, в образі якої втілюється добро і краса, поєднуються небесна чистота і земна щира доброта. Це образ ідеальної жіночності, який не може не викликати шанобливого ставлення до жінки. Слід зазначити, що поклоніння жінкам було завжди невід'ємною рисою східних слов'ян. У Київській Русі правовий статус жінки був вищий ніж у країнах Європи. Разом з тим, релігія і духовність завжди посідали важливе місце в житті української нації. Тому шанування Богородиці, віра у те, що вона кожному допомагає, творить дива – це архетип менталітету українців, що став певним символом і джерелом прагнення оберігати і захищати рідну Батьківщину, яка має жіночу стать.

Отже, образи жінок у творах Івана Франка досить виразно нам передають особливості українського менталітету, вивчаючи який, ми можемо зробити певні висновки і ще раз переконатися у тому, що український народ унікальний та індивідуальний у своїй ментальності.

Одержано 08.05.2016

УДК 821.161.2

ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ

ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ІВАНА ФРАНКА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Сіренко Костянтин Олександрович, *старший викладач Харківського національного університету внутрішніх справ*

Життя і творчість І. Франка майже повністю співпала у часі з існуванням Австро-Угорської імперії, громадянином якої він був. Франко був хлопчиком коли утворилась імперія Габсбургів. Він пішов з життя за два роки до її руйнації. Митець провів життя у королівстві Галичини і Лодомерії – одному з відсталих куточків імперії. «Клаптикова імперія», як її називали сучасники, незважаючи на коротко тривалість свого існування, дала світові чимало знаних вчених, винахідників та літераторів. Лишаючи поза увагою багатогранну діяльність І. Франка, зупинимось на жанровому розмаїтті його художньої прози та зіставимо його з творчим доробком прозаїків, сучасників Франка, представників національних літератур Австрії, Угорщини та Чехії – найрозвиненіших частин Австро-Угорської імперії.

Одним з найвідоміших німецькомовних авторів був Франц Кафка, який опублікував чотири збірки новел: «Споглядання», «Сільський доктор», «Покарання» та «Голодар». Всі його романи «Америка», «Процес» та «Замок» - залишились незавершеними і побачили світ після його смерті. Твори Кафки наповнені абсурдом і страхом перед зовнішнім світом, вони пробуджують в читачеві почуття тривоги. Сучасником Ф.Кафки був Густав Мейрінк (1868-1932). Автор чисельних оповідань і кількох романів, найвідоміший з яких «Голем» (1914). Цей роман вважається першим європейським бестселером. Його перший наклад склав 100 000 примірників. Твори Мейрінка просякнуті містиккою та окультизмом.

Старшим сучасником І.Франка в Угорщині був класик угорської літератури Мор Йокаї(1825-1904). Він є автором понад 100 творів – романів, оповідань та вистав. В останню третину XIX століття були написані романи: «Сини людини з кам'яним серцем», «Чорні діаманти», «Панянка з очима, як море», «Юність Ракоці», фантастичний роман «20000 років під льодом». Йокаї – автор збірки оповідань «Дикі квіти» та повістей «Жовта роза» і «Мрія та життя».

У Чехії найбільшим представником критичного реалізму був Ян Неруда. Найбільш відомою прозовою роботою письменника стала випущена в 1877 році збірка оповідань «Малоштранські повісті».

На тлі згаданих майстрів художнього слова, доробок Франка-прозаїка вражає жанровим розмаїттям. В оповіданнях та новелах він яскраво зображує життя русинів. У повістях «Воа constrictor» і «Борислав сміється» йдеться про жорстоку експлуатацію робітників на нафтових промислах. Збірка казок для дітей «Коли ще звірі говорили» просякнута добрим гумором. Казки для дорослих «Сім казок» і «Місія. Чума» сповнені сарказму і сатири що до громадських інституцій у Галичині. Історична повість «Захар Беркут» відобразила боротьбу русинів з монгольськими загарбниками у XIII столітті. На відстані у сто років І. Франко залишається велетом української літератури. Його кандидатура висувалась на здобуття Нобелівської премії 1915 року. Отже, безперечно, І. Франко належить до плеяди видатних письменників Центральної Європи.

Одержано 15.0.2016

УДК 811.161

ЛІНГВІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА

Єльнікова Наталія Ігорівна, викладач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ

В історії розвитку української літературної мови значну роль відіграє Іван Франко, чия постать залишається однією із впливових і

харизматичних особистостей України. Сучасники відзначали його вагомий внесок у розвиток української лінгвістики ще за життя науковця, хоча більшості він відомий як «митець-реформатор», «митець титанічної праці».

Протягом своєї творчої діяльності Іван Франко став не лише відомим поетом і письменником, він організував низку періодичних видань, став автором робіт з історії, теорії літератури, збирав усну народну творчість. Був знаним широкому загалові і завдяки своїм перекладним творам світової літератури, серед яких можна виділити французьку, німецьку, російську, англійську, чеську, латинську тощо.

У мовознавчих розвідках Іван Франко значну увагу приділяв питанням унормування української літературної мови. Понад 20 лінгвістичних праць і рецензій становлять мовознавчу спадщину митця. У своїх лінгвістичних доробках І. Франко стверджував, що мова – це спосіб комунікації між людьми, що виникла на реальному ґрунті.

Об'єктом його мовознавчої студії було мовлення дитини, яке науковець вивчав крізь призму системних відношень елементів мовної структури словотворення, результатом чого стала наукова праця «Дітські слова в українській мові» (1811). Велику цінність і до нашого часу має розвідка «Наука і її становище щодо працюючих класів» (1878), в якій лінгвіст розглядав питання виникнення людської мови, її комунікативних функцій.

Відстоюючи права української мови на вільний і всебічний розвиток, великий учений-патріот у всіх своїх творах та спеціальних дослідженнях про українську мову широко і вміло використовував факти української мови, вважав мову живим організмом, що постійно рухається й розвивається.

У статтях «Говоримо на вовка, скажімо і за вовка», «Літературна мова і діалекти» (1907) можна дослідити діалектологічні погляди Івана Франка. Так, науковець послідовно вивчав і чітко розрізняв соціальні й територіальні діалекти, визначав їх особливості, описував особливості взаємодії літературної мови і діалектів. Сучасна класифікація західноукраїнських говорів була створена також І. Франком.

Чимало праць автора присвячено питанням етимології і фонетики, наприклад: «Етимологія і фонетика в южноруській літературі» (1894), «Азбучна війна в Галичині 1859 р.» (1913) та ін. У цих статтях мовознавець обґрунтовує переваги фонетичного правопису для української літературної мови, а також виступає проти намагань «латинізувати» українську графіку, наголошуючи на тому, що такий крок став би найтяжчим ударом не лише по мові українській, а по всій українській культурі.

Добу, в яку працював Іван Якович, можна схарактеризувати так: нова українська літературна мова не була загальнонаціональною, повністю кодифікованою, не обслуговувала всі сфери суспільного життя, розвивалася переважно у художньому, епістолярному та публіцистичному стилях. Він фактично заклав основи науково-публіцистичного стилю української мови, запропонував нове пояснення поняття «науковий термін».

Митець відбирав з української мовознавчої термінології того часу найбільш повноцінні терміни і послідовним уживанням у своїх творах сприяв остаточному утвердженню їх в українській мові. Учений одним із перших увів до української мови цілий ряд мовознавчих термінів, які в тому ж значенні використовуються в сучасній українській термінології, наприклад, «фонетична альтернація», «арго», «суфікс», «ономастика», «синтаксична конструкція» тощо.

Серед багатьох здобутків І. Франка є праця, яка дозволяє назвати його видатним і навіть унікальним ученим. Це «Галицько-руські народні приповідки» (1901 – 1910) – тритомник, який відбиває записані І. Франком з народних уст матеріали, рукописні та друковані збірки інших фольклористів. Він фіксує понад 8000 фразеологічних одиниць та їх структурних варіантів, поданих в автентичних діалектних формах, але в літературній транслітерації. Кожна словникова одиниця супроводжується семантичним розробленням із поясненням незрозумілих слів, мовознавчою інтерпретацією висловів із вказівкою на джерела та паралелі в інших слов'янських мовах.

Окремо слід наголосити на незрівнянних перекладацьких якостях І. Франка. Його праця «Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання» (1912) абсолютно правомірно вважають енциклопедією тогочасної перекладознавчої думки і справи в Україні.

Особливістю творчої спадщини науковця є його літературно-критична діяльність, адже І. Франко регулярно розглядав творчість того чи іншого письменника, завжди надаючи оцінки його мовній практиці, підкреслюючи при цьому індивідуальні риси автора.

Питання єдиної у майбутньому загальнолітературної і загальнонаціональної української мови завжди були у полі зору мовознавця. І. Франко рішуче заперечував право на існування москвофільського язичія, підкреслюючи, що літературна мова повинна формуватися на народній основі. Науковець наголосив на тому, що український народ повинен мати одну літературну мову, в основі якої будуть лежати говори Середньої Наддніпряниці, а також мова І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка та інших відомих митців, мову яких І. Франко вважав зразковою.

Таким чином, Іван Франко першим здійснив синтез історії української мови, заглянувши в її витoki, простеживши формування літературної української мови у напрямі соборності та функціональної розгалуженості.

Одержано 10.05.2016

УДК 821.161

ПОЕМА «МОЙСЕЙ» ІВАНА ФРАНКА ЯК ЗАКЛИК ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ

Полтавська Дана Володимирівна, *викладач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ*

Губська Анастасія Олександрівна, *курсант ФГБ-14-5 викладач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ*

Іван Франко посідає чільне місце серед титанів української літератури за свою любов до українського народу і його прославлення. Творчість письменника досліджували багато вчених: А. Брагінець, М. Зеров, Н. Калениченко, І. Білинкевич, А. Каспрук, П. Тичина, О. Білецький.

Іван Франко створив могутній твір – політично-філософську поему «Мойсей». У поемі говориться про те, як український народ упродовж багатьох століть відчував тугу за власною державою і карався в «єгипетській неволі». Вихід був єдиний – молитися та виконувати всі вказівки наставника, і цих цілей та заповітів мусили дотримуватися наступні покоління українців.

Д. Павличко говорить: «Що народ у розумінні Франка – це рухома, суперечлива в своєму розвитку, але зростаюча в своїй духовності невмируща сила, яка прагне свободи і дає свідомість колективного безсмертя мислячій національній одиниці.»

В. Андрущенко зазначає: «Світогляд І. Франка формувался під впливом національно і соціально-визвольних змагань, що розгортались в Україні та західноєвропейському культурному просторі, передової літератури того часу, філософських праць знаменитих мислителів, які допитливий юнак у буквальному розумінні «поглинав» таким же чином, як губка поглинає вологу».

У поемі висвітлені проблеми: буття нації та особи, воля і рабство, життя і смерть. Автор показує, що якщо чогось прагнути, вірити та докласти зусиль, можна все отримати.

Центральна постать твору – Мойсей, єврейський пророк, за яким слідував народ сорок років, долаючи важкі випробування.

Вождь усвідомлює, що найголовніше для його народу – весь час рухатися вперед. Він відданий своєму народові, бореться за нього, любить його, але задумується і зневіряється у своїх переконаннях. На шляху до своєї мети Мойсею перешкоджають Авірон і Датан, які прагнуть не великого ідеалу, а особистої вигоди, намагаючись переконати у цьому народ. Франко зображає цих зрадників «лихими демонами громади». Смерть Мойсея можна розуміти, як втрату віри в можливість допомогти своєму народові. Боротьбу за свободу, за вільну Вітчизну продовжують учні Мойсея під проводом нового вождя Єгошуа. Франко асоціює Мойсея з українським народом і таким чином показує, що нація в жодному разі не може зневіритися у національних мріях, а мати віру у майбутнє держави і прагнути цього беззаперечно.

Д. Павличко також зазначає: «У поемі «Мойсей» усі думки і почування обертаються навколо образу народу, котрий, як терен між деревами, живе між народами й пишається не своєю могутністю, а своєю жертовністю. Саме тому поема закінчується не тільки переможними трубними звуками ізраїльтян під мурами Єрихону, а й сумним пророцтвом про їхнє майбутнє...»

Іван Франко показав, що кожен народ може бути сильним, войовничим та вільним, що кожен повинен боротися за свою незалежність до останнього подиху. Тільки потрібен гарний ватажок, який буде допомагати підійматися вгору, долати вершини. Не потрібно зупинятися на досягнутому.

Поема «Мойсей» в умовах складної ситуації в Україні актуальна для всіх громадян, адже саме люди формують національну свідомість, яка складається з багатьох елементів. Найважливіші: національна ідея, знання і розвивання української мови, патріотичні почуття, звичаї та традиції, усвідомлення національно-етнічної належності. Завдяки таким великим письменникам як Іван Франко ми можемо підняти національний дух, збагатитися знаннями про українські традиції, насолодитися справжньою літературною мовою, мати більше натхнення для боротьби з труднощами і розвиватися в своїй незалежній державі.

Одержано 10.05.2016